

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra statistiky

Bakalářská práce

Spotřeba a zadluženost domácností v České republice

Tereza Sotonová

© 2019 ČZU v Praze

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Tereza Sotonová

Provoz a ekonomika

Název práce

Spotřeba a zadluženost domácností v České republice

Název anglicky

Consumption and indebtedness of households in the Czech Republic

Cíle práce

Cílem práce bude na základě statistické analýzy zhodnotit spotřebu a zadluženost obyvatel České republiky. Dále budou zkoumány výdaje domácností, financování těchto výdajů a dopady předluženosti domácností.

Metodika

Analýza získaných údajů bude provedena pomocí vybraných metod z oblasti časových řad, které budou sloužit k popisu dynamiky vývoje sledovaných jevů a k prognózování jejich budoucího vývoje.

Doporučený rozsah práce

30-40 stran

Klíčová slova

Spotřeba, zadluženost, výdaje, domácnost, časová řada

Doporučené zdroje informací

KÁBA, Bohumil, SVATOŠOVÁ, Libuše: Statistické nástroje ekonomického výzkumu. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012. 176 s. ISBN 978-80-7380-359-9.

PAVLÍK, Milan: Základy finančního zdraví. 1. vyd. Bratislava: MUDr. Milan Pavlík, MPH, 2012. 161 s. ISBN 978-80-9711118-7-8

SYROVÝ Petr, TYL Tomáš: Osobní finance. 2. vyd.: Grada Publishing, 2014. 224 s. ISBN 978-80-247-4832-0.

Předběžný termín obhajoby

2018/19 LS – PEF

Vedoucí práce

Ing. Andrea Jindrová, Ph.D.

Garantující pracoviště

Katedra statistiky

Elektronicky schváleno dne 15. 1. 2019

prof. Ing. Libuše Svatošová, CSc.

Vedoucí katedry

Elektronicky schváleno dne 5. 2. 2019

Ing. Martin Pelikán, Ph.D.

Děkan

V Praze dne 07. 03. 2019

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci "Spotřeba a zadluženost domácností" jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu použitých zdrojů na konci práce. Jako autorka uvedené bakalářské práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze dne 28. 11. 2019

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala paní Ing. Andree Jindrové, Ph.D. za vedení mé bakalářské práce a cenné rady, které mi během jejího psaní poskytla. Dále děkuji své rodině, přátelům a partnerovi za podporu a rady, kterých se mi od nich během psaní této práce dostalo.

Spotřeba a zadluženost domácností v České republice

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá hodnocením spotřeby a zadluženosti domácností v České republice mezi lety 2005–2018. Cílem práce je zhodnotit vývoj spotřeby a zadluženosti domácností na základě statistické analýzy časových řad.

Literární rešerše se zabývá vymezením pojmu domácnost v mikroekonomickém pojetí, její spotřebou a druhy statků a potřeb. Dále je také zaměřena na zadluženost domácností, důvody a způsoby zadlužení, typy institucí, které se dluhy zabývají, a způsob, kterým lze zadlužení předcházet.

Vlastní analytická část obsahuje analýzy a zhodnocení získaných dat pomocí časových řad a elementárních charakteristik. Vývoj těchto ukazatelů je zachycen v příložených grafech a tabulkách. Také je zde vytvořena predikce vývoje pro roky 2019, 2020 a 2021.

Z analýzy dat vyplývá, že zadluženost domácností měla po celé sledované období rostoucí tendenci. Naprostá většina půjček je poskytována bankami, a to převážně na bydlení. Zároveň s dluhy také rostly příjmy a spotřeba, ovšem pomalejším tempem.

V závěru práce se nachází vyhodnocení výsledků vlastní analýzy, tedy vývoje zadluženosti a spotřeby domácností v České republice.

Klíčová slova: spotřeba, zadluženost, domácnost, výdaje, časová řada

Consumption and indebtedness of households in the Czech Republic

Abstract

This bachelor thesis provides an introduction to the analysis of Consumption and indebtedness of households in the Czech Republic in 2005–2018. The aim of this work is to evaluate the development of consumption and indebtedness of households on the basis of statistical analysis of time series.

The theoretical part deals with the definition of the term household, its consumption and types of goods and needs. Further, the thesis is focused on indebtedness of households, reasons and types of indebtedness and types of institutions that deal with debts. The ways how indebtedness can be prevented are also mentioned.

Analytical part presents analysis and evaluation of obtained data using time series and elementary characteristics. The development of these indicators is shown in the graphs and tables. There is also a prediction for the years 2019, 2020 and 2021.

The data analysis shows that the indebtedness had an increasing trend throughout the period under review. Most of the loans are provided by banks, mainly for housing. Income and consumption grew as well, but at a slower pace.

At the end of the thesis there is an evaluation of results and development of the consumption and indebtedness of households in the Czech Republic.

Keywords: consumption, indebtedness, household, expenses, time series

Obsah

1 Úvod	10
2 Cíl práce a metodika	11
2.1 Cíl práce	11
2.2 Metodika	11
2.2.1 Časové řady.....	11
2.2.2 Elementární charakteristiky časových řad	13
2.2.3 Dekompozice časových řad	14
2.2.4 Vyrovnání časových řad	15
3 Teoretická východiska	18
3.1 Domácnosti	18
3.1.1 Domácnosti z mikroekonomického hlediska	18
3.2 Příjmy domácností	19
3.3 Spotřeba domácností	19
3.3.1 Historický vývoj	19
3.3.2 Spotřební společnost	21
3.3.3 Klasifikace potřeb a statků.....	22
3.3.4 Klasifikace individuální spotřeby	25
3.4 Zadluženost domácností.....	26
3.4.1 Důvody zadlužení domácností.....	26
3.4.2 Způsoby zadlužení domácností.....	27
3.4.3 Metody měření zadluženosti	29
3.4.4 Vymáhání dluhů.....	30
3.4.5 Předcházení dluhům.....	31
3.4.5.1 Finanční gramotnost	31
3.4.5.2 Finanční plánování	32
4 Vlastní práce	33
4.1 Analýza zadluženosti domácností	33
4.2 Způsoby zadlužení domácností	35
4.2.1 Zadluženost domácností u bank a družstevních záložen	35
4.2.2 Zadluženost domácností u ostatních finančních institucí	37
4.3 Analýza spotřeby domácností	38
4.3.1 Příjmy domácností	39
4.3.2 Spotřební výdaje domácností.....	41
5 Závěr a zhodnocení	45
6 Seznam použitých zdrojů	47

7 Seznam grafů	50
8 Seznam tabulek	51
9 Přílohy	52
10 Seznam příloh	57

1 Úvod

S pojmem zadluženost je možné se v poslední době setkat velmi často a také je stále rozsáhlejším problémem značné části populace. Podnětem k tomuto masivnímu zadlužování jsou lidské potřeby a přání. Ne vždy bylo na trhu dostupné takové množství produktů k uspokojení nejrůznějších potřeb. Nyní je však nabídka velice rozrostlá a rozmanitá, což vede lidstvo k touze pořídit si předměty, které by je samotné často ani nenapadly. Velký tlak způsobuje reklama, okolí a také dnešní doba, která svádí k neustálému pořizování nových a nových předmětů. Lidé se snaží dosahovat stále vyšší úrovně života, i když na to mnohdy jejich finanční prostředky nestačí. V mnoha případech si jednotlivci či domácnosti berou půjčky na produkty, které jsou povětšinou nepotřebné, nebo nesou jen chvilkový přínos a potěšení.

Ovšem ne všechny půjčky jsou špatné a přinášejí jen problémy. Existují i rozumné důvody pro zadlužení. Například na koupi bytu či domu by bylo nutné šetřit téměř celý život a využití úvěru je v tomto případě v pořádku a může být i výhodnou investicí do budoucna. Pro to je však nutné, aby domácnosti měly přehled o své finanční situaci, měly dostatečné finanční rezervy a byly si vědomy důsledků, které mohou z takové půjčky vyplynout.

Získání úvěru není dnes nic složitého. Je to však závazek na dlouhou dobu a během tohoto období může dojít k mnoha nečekaným událostem. Takové události mohou znemožnit pravidelné splácení úvěru, čímž dlužná částka narůstá o další náklady spojené s nesplácením dle podmínek smlouvy. Kromě toho bývá často zdrojem problémů se zadlužením podvodné jednání společností, které peníze půjčují, nebo nezávažení veškerých rizik a nedostatečná finanční gramotnost jedince. Tyto případy mnohdy vedou k dalšímu zadlužování a splácení dluhu dalším úvěrem. Takto se domácnosti dostanou do dluhové pasti a tato předluženost končí až exekucí či osobním bankrotem.

Problémy se zadlužením se však netýkají pouze samotného dlužníka, ale také celé jeho rodiny a okolí. Ani pro stát nejsou zadlužené domácnosti přínosem. Do ekonomiky takové domácnosti nepřispívají, spíše z ní finanční prostředky čerpají. Stát proto stále reguluje podmínky pro získávání úvěrů pomocí legislativy. Toto však nestačí k tomu, aby se zcela zabránilo dalšímu vytváření dluhů, které později není možné splácet. Nejdůležitější je, aby se zvýšila finanční gramotnost národa a aby si každý před uzavřením smlouvy důkladně přečetl podmínky a pečlivě promyslel a zvážil své možnosti budoucího splácení.

2 Cíl práce a metodika

Tato kapitola se zabývá vytyčením cíle práce a metodikou, která byla k jeho dosažení zvolena.

2.1 Cíl práce

Cílem této práce je na základě analýzy časových řad zhodnotit vývoj spotřeby a zadluženosti domácností v České republice v letech 2005 až 2018. Jaké produkty a služby se nejvíce spotřebovávají, výdaje domácností, kvůli čemu a u jakých společností se domácnosti zadlužují. Zjištěné hodnoty vybraných ukazatelů budou uvedeny za každý rok sledované časové řady. Tyto ukazatele budou zhodnoceny pomocí statistických metod, konkrétně pomocí analýzy časových řad. Jednotlivé analýzy a jejich výsledky budou sloužit k vyhodnocení dosavadního vývoje a u vybraných ukazatelů také k předpovědi vývoje na následující roky.

2.2 Metodika

Analytická část bakalářské práce byla zaměřena na zpracování údajů sledovaných ukazatelů, tedy údajů ohledně spotřeby a zadluženosti domácností. Analýza získaných dat byla provedena pomocí vybraných metod z oblasti časových řad. Tyto metody sloužily k popisu dynamiky vývoje sledovaných jevů a k prognózování jejich budoucího vývoje. Zdroji dat byly internetové stránky uvedených státních institucí, výsledné grafy a tabulky byly získány vlastním zpracováním v programu Excel a IBM SPSS Statistics 25. Délky časových řad jednotlivých ukazatelů se liší kvůli dostupnosti čerpaných dat.

2.2.1 Časové řady

Časová řada je řada údajů, které jsou navzájem srovnatelné. Tyto údaje jsou kvantitativní (číselné) a jsou uspořádány chronologicky, tedy od minulosti do přítomnosti. Data musí být srovnatelná v čase, prostoru i věcně.

Věcnou srovnatelností se rozumí, že sledované údaje mají stejné obsahové vymezení ukazatele. Pokud se časem obsahové vymezení změní, data nemůžeme porovnávat, protože nesplňují podmínku časových řad.

Prostorová srovnatelnost představuje pozorování dat, která se vztahují ke stejnému geografickému území.

Časová srovnatelnost znamená, že data v časové řadě jsou sledována za stejné období.

Za další typ srovnatelnosti lze považovat také cenovou srovnatelnost v časové řadě. V tomto případě je možné použít aktuální (běžné) ceny nebo stálé ceny a vytvořit časovou řadu s reálnými hodnotami (Hindls, 2007, s. 250).

Analýza časových řad

Analýzou časových řad rozumíme soubor metod sloužících k popsání číselných řad. Pomocí časových řad můžeme pozorovat dynamiku sledovaného jevu i jeho odhadovaný vývoj do budoucna (extrapolace) (Hindls, 2007, s. 246).

Dělení časových řad

Rozlišujeme několik základních druhů ČŘ dle různých hledisek.

Dle rozhodného časového hlediska rozlišujeme časové řady na intervalové a okamžikové. U **intervalové** časové řady velikost ukazatele závisí na délce intervalu. Všechny intervaly musí být stejně dlouhé, aby se údaje daly srovnávat. Ukazatele **okamžikové** časové řady se vztahují k určitému okamžiku – nejčastěji ke dni.

Dle periodicity, kterou mají sledované údaje, dělíme na řady dlouhodobé a krátkodobé. **Dlouhodobé** řady jsou měřeny za jeden rok nebo déle. **Krátkodobé** řady jsou kratší než rok – např. čtvrtletí, měsíc, týden (měsíc patří mezi nejobvyklejší periodicitu).

Dle druhu sledovaného ukazatele rozlišujeme primární a sekundární časové řady. **Primární** časové řady (neboli prvotní) obsahují ukazatele zjišťované přímo. **Sekundární** časové řady mají údaje získané odvozením či výpočtem.

Dle způsobu vyjádření údajů členíme na časové řady naturálních a peněžních ukazatelů. **Časové řady naturálních ukazatelů** mají hodnoty vyjádřené v naturálních jednotkách. Jejich vypovídající schopnost je menší, proto se častěji používají **časové řady peněžních ukazatelů**, které obsahují hodnoty vyjádřené v peněžní formě. U těchto je nutné zajistit souměřitelnost hodnot kvůli změnám cenové hladiny v čase (Hindls, 2007, s. 246).

2.2.2 Elementární charakteristiky časových řad

Pokud se hodnoty sledovaného ukazatele mění, lze sledovat vývoj těchto proměn neboli dynamiku vývoje časových řad. K tomu slouží elementární charakteristiky časových řad, kam patří difference různého řádu, tempo růstu, koeficient růstu, bazický index a průměry hodnot (Hindls, 2007, s. 252).

První absolutní difference vyjadřuje rozdíl dvou po sobě jdoucích hodnot v časové řadě. Jedná se o absolutní přírůstek či úbytek ukazatele v daném období v porovnání s obdobím bezprostředně předcházejícím. Vzorec má následující tvar:

$$dy_t = y_t - y_{t-1} \quad t = 2, 3, \dots, n \quad (2.1)$$

přičemž y_t vyjadřuje hodnotu ukazatele v daném období a y_{t-1} hodnotu v období bezprostředně předcházejícím.

Koeficient růstu představuje podíl dvou po sobě jdoucích hodnot v časové řadě. Určuje, o kolik se hodnota ukazatele v daném období zvětšila či zmenšila v porovnání s obdobím předcházejícím. Vzorec koeficientu růstu vypadá takto:

$$k_t = \frac{y_t}{y_{t-1}} \quad t = 2, 3, \dots, n \quad (2.2)$$

přičemž y_t vyjadřuje hodnotu ukazatele v daném období a y_{t-1} hodnotu v období bezprostředně předcházejícím.

V případě vynásobení výsledku 100 získáme hodnotu **tempa růstu** a výsledek uvedený v procentech. Pokud se od hodnoty tempa růstu odečte 100, vyjde hodnota **tempa přírůstku**. Toto číslo říká, o kolik % hodnota vzrostla v porovnání s předchozím rokem.

Průměrný koeficient růstu je určen jako geometrický průměr jednotlivých koeficientů růstu. Vzorec lze zapsat následovně:

$$\bar{k} = (k_2 k_3 \dots k_n)^{\frac{1}{n-1}} = \sqrt[n-1]{k_2 k_3 \dots k_n} \quad (2.3)$$

(Hindls, 2007, s. 253).

Bazický index představuje změnu hodnoty ukazatele v daném čase v porovnání s hodnotou v základním období, většinou s prvním údajem časové řady. Vzorec:

$$b_t = \frac{y_t}{y_0} \quad (2.4)$$

přičemž y_t vyjadřuje hodnotu ukazatele v daném období.

(Seger, Hindls, 1993).

2.2.3 Dekompozice časových řad

Dekompozice neboli rozklad časových řad patří mezi nejčastěji používanou metodu analýzy ČŘ. Dle této metody lze časovou řadu rozložit na čtyři nezávislé složky, což umožňuje snadnější určení periodicity řady a také předpověď jejího budoucího vývoje. Mezi tyto složky patří trendová, sezónní, cyklická a náhodná složka. Časová řada nemusí obsahovat všechny uvedené složky.

Trendová složka ukazuje, jaká je tendence dlouhodobého vývoje časové řady ve zkoumaném období. Trend může být rostoucí, klesající, nebo konstantní. V případě konstantního trendu se taková časová řada označuje jako řada bez trendu.

Sezónní složka představuje odchylku od trendu, která se pravidelně opakuje během jednoho roku. Tyto odchylky způsobuje střídání ročních období a s nimi spojené zvyky (např. Vánoce).

Cyklická složka také popisuje kolísání okolo trendu, ale její periodičita během roku není pravidelná a jednotlivé cykly se od sebe liší délkou.

Náhodná složka vyjadřuje výkyvy, které nemají systematický charakter a jsou vyvolány událostmi, které nelze předvídat. Může se také jednat o chyby v měření nebo špatné zaokrouhlení. Náhodnou složku získáme očištěním časové řady od trendu a sezónní a cyklické složky (Hindls, 2007, s. 254; Štědroň, 2012, s. 53).

2.2.4 Vyrovnání časových řad

Při vyrovnávání časových řad se nahrazují některé skutečné hodnoty hodnotami teoretickými, které jsou očištěné o náhodnou složku. Časovou řadu je nutné vyrovnat pro předpovídání dalšího vývoje. Vyrovnání lze provádět mechanicky (pomocí klouzavých průměrů) či analyticky (pomocí analytických funkcí).

Vyrovnávání pomocí klouzavých průměrů se provádí způsobem, že naměřené hodnoty se nahradí průměry, které se spočítají z naměřených hodnot. Při výpočtu se vždy postupuje o jeden údaj dopředu a poslední z již použitých údajů se vypustí. Tato metoda je sice poměrně jednoduchá, ale výsledky získané použitím klouzavých průměrů nemusí být zcela přesné. Proto tato metoda není vhodná pro extrapolaci (Hindls, 2007, s. 294; Svatošová, Kába, Prášilová, 2004, s. 150).

Analytické vyrovnání časových řad spočívá v proložení dat vyrovnávací křivkou. Nejčastěji se využívá přímka, exponenciála či parabola a výběr křivky lze provést pomocí dynamického zkoumání hodnot sledovaného ukazatele. Nejčastěji se však používá metoda nejmenších čtverců. Tato metoda hledá takovou trendovou funkci, která má součet čtverců odchylek jednotlivých hodnot od trendů co nejmenší (Svatošová, Kába, Prášilová, 2004, s. 150).

Volba vhodného modelu trendu

Pro volbu správného typu trendové funkce je základem **věcně ekonomická analýza**. Na základě této analýzy lze například posoudit, zda je daná funkce rostoucí či klesající. To ovšem slouží pouze k určení základní tendence, ne k odhalení určitého typu trendové funkce (Seger, Hindls, 1993, s. 257).

Dalším způsobem k nalezení vhodného modelu trendu je **analýza grafu**. Nevýhoda této možnosti spočívá v subjektivním posouzení pozorovatele a zvoleném měřítku. Kvůli tomu se mohou výsledky lišit a je zde možnost nesprávného závěru. Proto je vhodné využít spíše jiné metody jako je index determinace, index korelace nebo metodu MAPE (Seger, Hindls, 1993, s. 257).

Index determinace se používá k určení shody trendové funkce a empirických údajů. Nabývá hodnot od 0 do 1, přičemž čím blíže je hodnota jedné, tím je daná trendová funkce vhodnější. Hodnoty blíže nule znamenají menší shodu funkce s empirickými údaji. Vzorec indexu determinace je následující:

$$I^2 = 1 - \frac{\sum_{t=1}^n (y_t - y'_t)^2}{\sum_{t=1}^n (y_t - \bar{y})^2} \quad (2.5)$$

přičemž y_t je skutečná hodnota ukazatele v daném čase, y'_t je teoretická hodnota ukazatele v daném čase a \bar{y} je aritmetický průměr skutečných hodnot ukazatele.

(Svatošová, Kába, 2008, s. 47)

Index korelace je odmocnina indexu determinace. Opět nabývá hodnot od 0 do 1 a platí zde stejné podmínky pro určení vhodnosti jako u indexu determinace (Svatošová, Kába, 2008, s. 47).

Metoda MAPE (Mean Absolute Percent Error) neboli střední absolutní procentuální chyba spočívá v hodnocení kvality vybraného modelu. Čím je hodnota chyby nižší, tím je vybraný model vhodnější. Pro tuto metodu lze použít následující vzorec:

$$MAPE = \frac{100}{n} \sum \left| \frac{y_t - y'_t}{y_t} \right| \quad (2.6)$$

přičemž n je počet pozorování časové řady, y_t je skutečná (empirická) hodnota ukazatele a y'_t je teoretická hodnota ukazatele.

(Svatošová, Kába, 2008, s. 48)

Trendové funkce

Trendové funkce, které se používají nejčastěji, jsou lineární, kvadratická a exponenciální. Z těchto je nejvíce používaným typem lineární trend, který umožňuje zjištění alespoň přibližného vývoje zkoumané časové řady. Pokud hodnoty analyzované časové řady vykazují podobné absolutní přírůstky, lze lineární trend využít k určení téměř přesného budoucího vývoje. Funkce má následující tvar:

$$T_t = a + bt \quad (2.7)$$

přičemž a a b představují parametry a t je časová proměnná.

Kvadratický trend lze aplikovat v případě, že výsledky druhých diferencí analyzované časové řady jsou přibližně stejné. Tvar funkce vypadá takto:

$$T_t = a + bt + ct^2 \quad (2.8)$$

přičemž a a b představují parametry a t je časová proměnná.

Exponenciální trend patří mezi nelineární funkce a používá se, pokud koeficienty růstu vykazují konstantní vývoj. Tvar funkce lze zapsat následovně:

$$T_t = a + b^t \quad (2.9)$$

přičemž a a b představují parametry a t je časová proměnná.

V práci byla navíc použita také nelineární trendová funkce obecně mocninná. Tato funkce má následující tvar:

$$T_t = a + t^b \quad (2.10)$$

přičemž a a b představují parametry a t je časová proměnná

(Hindls, 2007, s. 254; Štědroň, 2012, s. 53)

3 Teoretická východiska

Předmětem práce je představit dosavadní vývoj na základě analýzy spotřeby a zadluženosti domácností v České republice. Tato kapitola se věnuje teoretickému popisu zkoumaného problému. Vysvětluje, co jsou domácnosti, co spotřebovávají, důvody jejich zadlužení či jak se mu vyhnout.

3.1 Domácnosti

Domácnosti jsou částí národního hospodářství spojující všechny jednotky, které mají jako hlavní funkci spotřebu. Tvoří ji osoby, které spolu trvale žijí, společně se podílejí na chodu domácnosti a dělí se o náklady - každý dle svých možností (Brčák, Sekerka, Severová, Stará, 2018, s. 28).

Množství domácností v ČR neustále roste, za posledních 50 let se jejich počet zvýšil o více než 1,3 milionu a v roce 2017 jich bylo konkrétně 4 372 256. Jejich velikost se ale naopak zmenšuje. Průměrný počet členů české domácnosti je 2,4. Nejčastějším typem domácnosti je úplná rodina a tento typ se z velké části skládá z manželských párů. Jejich počet však neustále klesá. V roce 1970 tvořily 70 % z počtu všech domácností, v roce 2017 však už jen okolo 50 %. Stále častějším typem se stává domácnost s jedním členem. Tyto domácnosti představují přibližně 32 % všech domácností a většinou je tvoří ovdovělí lidé v důchodovém věku (ČSÚ, 2018).

3.1.1 Domácnosti z mikroekonomického hlediska

Domácnosti spadají do skupiny ekonomických subjektů. Kromě domácností sem patří také firmy a stát. Z těch to tří subjektů jsou však domácnosti tou nejsilnější skupinou. V ekonomice hrají velmi důležitou roli, jelikož svými výdaji podporují růst ekonomiky. Spotřeba domácností tvoří přes 50 % hrubého domácího produktu. Tento podíl klesá v době prosperity ekonomiky a roste v období útlumu. Domácnosti se snaží o maximalizaci užitku za co nejnižší náklady. Na trhu statků a služeb vystupují na straně poptávky i nabídky. Na straně poptávky nakupují statky a služby za svůj důchod. Na straně nabídky nabízejí firmám výrobní faktory (půda, práce, kapitál), které vlastní. Za poskytování těchto faktorů dostávají od firem důchod, který je poté využíván k zaplacení spotřebních výdajů, daní státu nebo k vytváření finančních rezerv. Domácnosti od státu získávají také transferové platby, které

představují například různé příspěvky, sociální dávky a podpory (Brčák, Sekerka, Svoboda, 2013, s. 16).

Průměrný hrubý roční příjem jednoho člena domácnosti je 195 000 Kč. Po odečtení daní a sociálního a zdravotního pojištění a přičtení dávek získáme čistý příjem, který je přibližně 175 000 Kč (ČSÚ, 2018).

3.2 Příjmy domácností

Domácnosti mohou získávat své příjmy z různých zdrojů. Největší část tvoří příjmy pracovní a příjmy z podnikání. Dále to jsou příjmy sociální, které bývají nejčastěji ve formě důchodů, sociálních dávek nebo například podpory v nezaměstnanosti. Mezi ostatní příjmy patří dědictví či dary. Domácnosti mohou získat přehled o své ekonomické situaci díky sestavení rozpočtu. Pro takový rozpočet je nutné analyzovat veškeré příjmy a výdaje domácnosti a vést účetnictví. Při nákupech produktů pro běžnou spotřebu domácnosti příliš nepřemýšlejí o výhodnosti a takové nákupy dopředu neplánují. Přitom plánováním obvyklých nákupů je možné ušetřit největší část výdajů a z příjmů tak vytvářet větší úspory. Domácnosti ovšem velmi podceňují sestavování plánů a rozpočtu. Důvodem je, že tyto úkony nepovažují za důležité, ale spíše za ztrátu času (Smrčka, 2010, s. 86).

3.3 Spotřeba domácností

Pojem spotřeba domácnosti udává, jaké množství finančních prostředků musí domácnost vynaložit na získání pro ně potřebných statků a služeb. Těmito statky a službami následně uspokojují své potřeby. Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj definuje spotřebu domácností jako proces, který obsahuje výběr zboží, jeho nákup, používání, udržování, opravy i jeho vyhození. Nezahrnuje však spotřebu veřejného sektoru a mezispotřebu statků a služeb v produkčním sektoru (Kušková, 2009, s. 8).

3.3.1 Historický vývoj

Česká republika v posledních desetiletích prošla v oblasti spotřeby mnoha změnami. Sametová revoluce roku 1989 byla pravděpodobně hlavním přelomem. Do té doby v komunistickém režimu, který byl ekonomicky nefunkční, nebyl dostatek spotřebního zboží, proto po jeho skončení začala spotřeba nevídaně rychle růst. Český spotřebitel

preferoval okamžitou spotřebu statků a byl velmi snadno manipulovatelný, čehož začali hojně využívat obchodníci. V roce 1991 ale spotřeba náhle poklesla kvůli enormnímu růstu spotřebitelských cen. Lidé začali více spořit i kvůli rostoucí nezaměstnanosti a nejistotě z budoucího rozdělování Československa a měny. Úspory se prudce zvýšily, z 0,3 % roku 1990 vzrostly meziročně na téměř 8 %. Po vzniku České republiky roku 1993 však spotřeba začala opět narůstat a toto období lze nazvat opětovným doháněním spotřeby. Na tomto jevu se podílely především tři hlavní faktory. Těmi byly masová nabídka zboží a služeb, které byly pro občany velice atraktivní, prudký nárůst příjmů a v neposlední řadě také rozvoj nové výstavby a prodej bytů. Současně s tím se rozmohla i nabídka finančních produktů bank, zejména hypoték a stavebních spoření. Spotřebitelé zatím neměli špatné zkušenosti s bankami a zadlužením, proto těchto nabídek začali velmi hojně využívat (Kušková, 2009, s. 13; Smrčka, 2010, s. 21).

Občané si také začali vytvářet zásoby zboží určeného k dlouhodobému užívání. K uspokojení těchto potřeb ale museli využívat úspory z předchozích let a ty poté klesly o 11,6 miliard Kč. K tomuto chování přispělo rozšíření dovozu a tím i růst nabídky nového zboží, zvyšování majetku v důsledku restitucí, kupónová privatizace a zvýšení příjmů (Kušková, 2009 s. 13).

Před začátkem krize roku 2008 byla pozice české ekonomiky velmi dobrá. Nezaměstnanost byla na úrovni přirozené míry a ekonomika v roce 2007 rosta mezikvartálně o 7,4 %. Toto období mělo pozitivní vliv na spotřebitele také co se týče důvěry v ekonomiku a lidé považovali tehdejší pozici za neohrožitelnou. Koncem roku 2007 však začalo docházet ke zpomalení růstu ekonomiky a s příchodem roku 2008 vzrostla pouze o 2,8 %. Nastala také vysoká inflace a důvěra občanů v českou ekonomiku rychle klesla. Rok 2009 přinesl do České republiky první velkou vlnu krize, která byla sice očekávána, ovšem ne v tak velké míře. Meziročně klesla ekonomika o 5,5 %. Prudký nárůst nezaměstnanosti byl důsledkem propadu produkce, pokles zaznamenalo také odvětví průmyslu a stavebnictví (Teplý, 2013, s. 161).

V následujících letech se česká ekonomika začala opět stabilizovat a dostávat do rostoucího tempa. Toto však z krize republiku vyvést nedokázalo, protože okolní státy se stále s dopady krize potýkaly, což mělo vliv i na ČR. Další vlna krize přišla roku 2012. Příčinou byl především pokles spotřeby domácností o 4,1 %. Nelze sice předpokládat, že by k poklesu nedošlo, pokud by spotřebitelé byli méně pesimističtí, co se ekonomiky týče. Je však zřejmé, že by pokles nebyl tak markantní (Teplý, 2013, s. 162).

Spotřeba spotřebního zboží a potravin

Lidé začali po revoluci ve větší míře nakupovat spotřebiče, elektroniku i byty. V letech 1991 až 2011 se výdaje za potraviny a oblečení snížily přibližně na polovinu. Zato výrazně vzrostly výdaje za bydlení, energie, vodu a paliva, a to o 11 %. Dále se také zvýšily výdaje za vzdělání, kulturu, zdraví a sport a za telekomunikační služby (Kušková, 2009, s. 14).

Ke změnám došlo i ve skladbě nakupovaných potravin. Před revolucí lidé nakupovali potraviny na výrobu typicky českých jídel, především maso a obiloviny, ze kterých se vyráběly přílohy. Poptávka po zelenině byla téměř nulová a ovoce bylo v Československu k dostání jen vzácně. Po revoluci však došlo k mnoha změnám, ať už z kvalitativního nebo kvantitativního hlediska. Tyto změny byly vesměs pozitivní, poptávka po zelenině a ovoci se od té doby velice zvýšila, lidé se snaží kupovat více rozmanité potraviny a nezaměřují se pouze na „těžkou“ českou kuchyni. Například spotřeba masa byla v roce 2008 o 10 % nižší než před revolucí. Tento pokles poptávky zapříčinily celkové změny v ekonomice, především vývoj spotřebitelských cen. Cena vepřového a hovězího masa kvůli nízké nabídce rostla, a tak lidé začali dávat přednost levnějšímu drůbežímu masu. Největší nárůst lze sledovat u zeleniny a ovoce, u kterého spotřeba vzrostla téměř o polovinu. Například spotřeba obilovin se snížila přibližně o 12 %. V roce 2007 proběhl markantní nárůst spotřeby biopotravin. Oproti předchozímu roku byla spotřeba vyšší o 70 %. Ovšem i když se v posledních letech energetická hodnota přijaté potravy snížila a Češi jedí zdravěji, stále je téměř dvakrát vyšší, než by dle zásad správné zdravé stravy měla být (Kušková, 2009, s. 19 - 23).

3.3.2 Spotřební společnost

Díky dnešní moderní společnosti a velkému vývoji ve vědeckém i technickém odvětví je v současné době možnost masové produkce i spotřeby. Lidé právě proto často mění také své priority. O společnosti se hovoří jako o spotřební a o lidech jako o spotřebitelích (Kušková, 2009, s. 13).

Spotřební společnost je označení pro takovou společnost, pro kterou je prioritou a hlavní hodnotou spotřeba statků. Lidé často považují samotnou spotřebu za svůj cíl, který jim přinese užitek a pocity jako například úspěšnost či nezávislost. Cílem ekonomického

chování však není tato spotřeba. Spotřeba by měla být pouze cestou, jak požadovaného užítka dosáhnout (Hubinková, 2008, s. 100, Magrabi, 191, s. 8).

Dnešní společnost velmi podporuje spotřební chování. Alternativní přístupy a ne zcela běžné chování může být považováno až za negativní a provokativní. Příkladem může být nevlastnění telefonu, televize či nejmodernějších oděvů. Takoví jedinci mohou být svým okolím odsuzováni a mohou mít menší šanci uspět kvůli předsudkům jak v soukromém, tak v pracovním životě. Vlastnictví některých předmětů se dnes považuje téměř za společenskou nutnost (Hubinková, 2008, s. 108).

Velký vliv na chování lidí má také reklama. Obchodníci se snaží prodat co největší množství zboží a používají k tomu přímé i nepřímé prostředky. Mezi přímé patří cena a kvalita zboží, za nepřímé lze označit psychologické metody. Spotřebitelům jsou komerční formou podsouvány potenciální pocity, které se dostaví po zakoupení představovaného produktu. Člověk se poté stane spokojeným či zdravým, proto jde mnohdy o uspokojování těchto pocitů než přímo potřeb spotřebitelů (Hubinková, 2008, s. 113).

Domácnost je v dnešní době vedena mentalitou konzumu. Lidé více nakupují a postavení na společenském žebříčku posuzují podle množství a druhu statků, kterými se obklopují. Rychlost spotřebovávání a koloběhu těchto statků vede k ekonomickému růstu. Takto vznikl typ „homo consumens“ (Fromm, 1992). Tento pojem vyjadřuje touhu mít stále více statků a majetku a více je spotřebovávat. Životní standard společnosti se zvyšuje a tím se zvyšuje i spotřeba. Mění se její struktura i rychlost vývoje. Marketing a reklamy uměle vytváří potřeby, které motivují obyvatelstvo kupovat zboží, které ve skutečnosti nepotřebují, za peníze, které nemají. Lidé tedy nakupují stále více, jejich úspory nejsou dostatečně vysoké a postupem času jsou jejich výdaje vyšší než disponibilní důchod. Největší nárůst spotřeby byl zaznamenán mezi lety 2001-2010, kdy stát tuto situaci začal řešit financováním na dluh. Do té doby se domácnosti v ČR dluhům spíše vyhýbaly (Kušková, 2009, s. 6; Jílek, 2013, s. 57).

3.3.3 Klasifikace potřeb a statků

Důvodem proč lidé nakupují, jsou jejich potřeby. Ty jsou nekonečné, jelikož uspokojení jedné vede k potřebě uspokojit další. Potřeby lze dle kritérií dělit na základní, vyšší, nahodilé a uměle vytvořené.

Základní potřeby jsou potřeby takových věcí, bez kterých se člověk v běžném životě neobejde. Patří sem jídlo či spánek, ale také potřeba sounáležitosti, uspokojení a fyziologické potřeby.

Vyšší potřeby není nutné uspokojovat hned, ale je možné jejich uspokojení odsunout do budoucna – dovolená, drahé luxusní potraviny.

Nahodilé potřeby jsou vyvolány náhlým impulsem. Příkladem může být situace, kdy člověk prochází kolem pekařství, ucítí vůni čerstvého pečiva a má potřebu si ho koupit, přestože předtím pocit hladu neměl.

Uměle vytvořené potřeby v lidech často probouzí reklamy. Kupují si věci, které nepotřebují, protože jsou v reklamách vychvalovány a lidé proto mají pocit, že je nutně potřebují (Kušková, 2009, s. 8).

Právě uměle vytvořené a nahodilé potřeby jsou klíčové pro současnou ekonomiku. Tyto jsou spotřebovávány až nadměrně, a to právě kvůli všudypřítomným reklamám, které často vůbec nemusí být pravdivé, a módním trendům. Lidé jim snadno podléhají, a tak nakupují nové a moderní zboží ještě před tím, než jim to staré doslouží. Jen malé procento populace své nákupy plánuje dopředu a nepodléhá při nákupu placeným reklamám a marketingovým tahům (Kušková, 2009, s. 8).

Potřeby jsou uspokojovány statky, jejichž základní dělení je na hmotné a nehmotné. **Hmotné** statky jsou výrobky jako chléb či obuv, **nehmotné** pak například kultura nebo znalost cizího jazyka. Statky lze dále dělit dle různých kritérií.

1. Dle vzácnosti:

Volné – je jich více, než je potřeba. Jsou volně k dispozici, například vzduch.

Vzácné – jejich množství je omezené, nemůže si je dovolit každý, bývají výsledkem produkce, kupříkladu šperky.

2. Dle vlivu spotřeby na užitek:

Žádoucí – spotřeba těchto statků zvyšuje užitek spotřebitele. Příkladem je sklenice vody pro žíznivého člověka.

Nežádoucí – snižují užitek spotřebitele. Například cigarety spotřebovávané kuřáky v přítomnosti nekuřáka (pasivní kouření).

Lhostejné – nemají žádný vliv na užitek spotřebitele. Příkladem může být nevhodný dárek (špatná velikost oblečení, spotřebitel ho nevyužije).

3. Dle vlivu změny důchodu na spotřebu:

Normální – množství, které spotřebitel poptává, roste s růstem jeho důchodu. Tyto statky lze dále rozdělit na:

Nezbytné – poptávané množství roste pomaleji než výše důchodu. Spotřebitel například kupuje méně levných polotovarů, protože s vyšším důchodem si může dovolit dražší a lepší potraviny.

Luxusní – poptávané množství těchto statků roste rychleji než důchod. Spotřebitel se zaměřuje na kupování dražších statků, kupříkladu luxusních vín.

Inferiorní – poptávka po těchto statcích bude s růstem důchodu nulová. Jako příklad lze uvést oblečení ze second handu. Spotřebitel už si nebude kupovat oblečení z druhé ruky, když si může koupit úplně nové.

4. Dle možnosti vyloučení statku ze spotřeby a jeho zmenšitelnosti:

Veřejný – nezmenšuje se spotřebou a nelze z jeho spotřeby vyloučit ostatní spotřebitele. Příkladem je národní obrana.

Smíšený – zmenšuje se spotřebou a také nelze vyloučit spotřebitele jako u statku veřejného.

Soukromý – spotřebou se zmenšuje a je možné z jeho spotřeby vyloučit ostatní spotřebitele. Jako příklad lze uvést nakoupené potraviny.

5. Dle vztahu mezi statky:

Komplementy – jsou to statky, které se vzájemně doplňují a nemohou fungovat jeden bez druhého. Například lampička a žárovka.

Substituty – tyto statky se navzájem nahrazují a přináší spotřebiteli stejný užitek, jako různé druhy pečiva.

Indiferentní statky – nemají mezi sebou žádný vztah, například postel a boty (Brčák, 2013, s. 25).

Na spotřebu domácností má vliv hned několik faktorů. Patří mezi ně složení domácnosti, místo bydliště a zvyky a tradice v něm, způsob života, postavení ve společnosti,

životní etapa, ve které se spotřebitelé zrovna nachází a jejich disponibilní důchod (Brčák, Sekerka, Severová, Stará, 2018, s. 36).

Osobní důchod ukazuje příjmy, které domácnost opravdu získá. Ovšem ten ale nevyužije celý. Odečtením osobních daní, např. daně ze mzdy, od osobního důchodu získáme důchod disponibilní. Disponibilní důchod je důchod, který může domácnost využít v plné výši k nákupu statků a služeb a zbytek případně použít k tvorbě úspor. Úspory jsou tedy část disponibilního důchodu, která se nespotřebuje. Disponibilní důchod ovlivňuje výše daní, platů a mezd. Umožňuje také sledovat, jak domácností hospodaří s penězi, jak je využívají (Brčák, Sekerka, Severová, Stará, 2018, s. 36).

3.3.4 Klasifikace individuální spotřeby

Od 1.1.1997 zavedl Český statistický úřad Klasifikaci individuální spotřeby dle účelu CZ-COICOP. Tato klasifikace je vytvořena na základě mezinárodního standardu COICOP – Classification of Individual Consumption by Purpose. Důvodem pro zavedení klasifikace CZ-COICOP byla potřeba zatřídit všechny druhy individuální spotřeby dle jejich účelu. Klasifikace je závazná pro statistická šetření, která jsou prováděna dle zákona o státní statistické službě (ČSÚ, 2014).

K identifikaci výdajů na spotřebu využívají tuto klasifikaci tři institucionální sektory. Jsou jimi domácnosti, neziskové instituce sloužící domácnostem a vládní instituce. Pro účely této práce však bude stačit pouze rozdělení potřeb pro sledování výdajů domácností, které je následující:

1. Potraviny a nealkoholické nápoje
2. Alkoholické nápoje a tabák
3. Odívání a obuv
4. Bydlení, voda, energie, paliva
5. Bytové vybavení, zařízení domácnosti, opravy
6. Zdraví
7. Doprava
8. Pošty a telekomunikace
9. Rekreace a kultura
10. Vzdělávání

11. Stravování a ubytování

12. Ostatní zboží a služby

(ČSÚ, 2014)

3.4 Zadluženost domácností

Zadluženost je situace, kdy člověk (nebo i firma a stát, zkrátka kterýkoliv ekonomický subjekt) využívá cizí kapitál k financování svých potřeb. Samotná zadluženost není porušením zákona, nesplácení dluhů však už ano. Nesplácení dluhů znamená neplnění závazku ve stanovený čas nebo neplacení v určené výši. Dluh je předmětem závazkového vztahu dlužníka a věřitele. Je to povinnost dlužníka poskytnout věřiteli jím požadovanou a dlužníkem slíbenou částku. Dluh lze vyjádřit pozitivně, tedy něco zaplatit, i negativně, něčeho se vzdát (Synek, Kislingerová, 2010, s. 319).

Na dluhy domácností má obecně vliv disponibilní důchod, spotřeba, úspory a nezaměstnanost. Zadlužit se mohou domácnosti, firmy i stát. Podmínky a účel jsou však u těchto tří kategorií odlišné. Zatímco stát a firmy se zadlužují pro budoucí zvýšení svého majetku a bohatství, mají své právníky a promyšlené plány, domácnosti tyto možnosti většinou nemají a důvod jejich zadlužení je jiný a ve většině případů ne úplně racionální (Janda, 2011, s. 126).

Domácnosti v České republice vydávají na spotřebu naprostou většinu příjmů. Některé rodiny s dětmi a minimálními příjmy dokonce vydají více, než je jejich příjem, a tím se dostávají do dluhů. Zadlužování však není znakem pouze rodin s dětmi, ale lze ho označit za trend dnešní doby, do kterého spadají všechny sociální skupiny. Zvýšená spotřeba je kromě zadlužování také příčinou poklesu úspor. Ty klesají již od poloviny devadesátých let, kdy byla ČR řazena mezi nejspořivější státy (Kušková, 2009, s. 17).

3.4.1 Důvody zadlužení domácností

Dluhy je možné považovat za fenomén dnešní spotřební společnosti a konzumního stylu života. Lidé pocítují potřebu se pyšnit tím, co vlastní a tato potřeba je vhání do pasti dluhů. Ekonomiky všech zemí jsou poháněné veškerou spotřebou občanů, tedy i tou, která je zajištěna pomocí úvěrů (Janda, 2013, s. 137).

Hlavní důvody pro zadlužení je možno rozdělit do několika skupin. První z nich je zadlužení, které lze považovat za rozumné. Kritériem pro toto určení je, jak dlouho bude spotřebitel předmět zakoupený na dluh sloužit a přinášet užitek. Do této skupiny se řadí

například nemovitosti, u kterých je vysoká pravděpodobnost, že budou sloužit dlouhá léta a později se stanou i předmětem dědictví. Zařadit sem lze také investice do vlastního zdraví, vzdělávání či do věcí potřebných k práci (Janda, 2011, s. 127).

Do druhé skupiny spadají případy, kvůli kterým není výhodné ani rozumné se zadlužit. Nákup dárků na Vánoce, exotická dovolená ani nejnovější elektronika rozhodně nejsou nezbytné statky a toto zadlužení je zbytečné (Janda, 2011, s. 127).

Dalším a nejčastějším důvodem je, že domácnosti často nezvládají základní finanční gramotnost. Finanční gramotnost představuje základní ekonomické, právní a finanční znalosti, které jsou potřebné a důležité pro život spotřebitelů. Lidé nerozumí fungování úvěrů a neumí si spočítat dobu splácení a úroky. Proto společně s dluhy přichází i problémy či úplná neschopnost splácet. Často se pak dostávají do situace celoživotní zadluženosti. (Janda, 2013, s. 126).

3.4.2 Způsoby zadlužení domácností

Domácnosti si mohou půjčovat od bankovních i nebankovních společností. Obě skupiny mají své výhody a nevýhody a je jen na konkrétním člověku, pro kterou z těchto cest se rozhodne. Hlavní výhodou v bankovním sektoru je spolehlivost a nižší úroky. Nevýhodou je nutnost dokládání veškerých příjmů a složitější vyřizování. Klady společností v nebankovním sektoru lze pozorovat například v rychlosti půjčky, snadnosti vyřizování a také v tom, že není nutné dokládat žádné příjmy. S tím se však pojí nevýhody jako vyšší úroky nebo riziko oklamání podvodníky (Srový, Novotný, 2003, s. 70).

Díky úvěrovým produktům mohou lidé financovat své záměry z cizích zdrojů. Úvěrové produkty lze rozdělit na specializované a univerzální. Specializované mají přesně vymezený účel použití a představují je například hypoteční úvěry a úvěry ze stavebního spoření. Univerzální nemají předem daný způsob využití a lze mezi ně zařadit kupříkladu spotřebitelské úvěry (Srový, Novotný, 2003, s. 71).

Nejčastějším případem zadlužení domácností je **bankovní úvěr**. Nejvíce převažují úvěry na bydlení, především úvěry dlouhodobé, kde je doba splatnosti více než 5 let. Tyto půjčky lze označit za „zdravé“ a nejběžnější je využití hypotečního úvěru (Česká národní banka, 2018).

Hypoteční úvěry jsou zřizovány za účelem investice do nemovitosti, konkrétně jde o koupi, výstavbu, rekonstrukci nemovitosti či koupi vlastnického podílu kvůli vypořádání vlastnictví. Tento typ úvěru poskytují hypoteční banky i univerzální banky v případě, že mají

povolení od centrální banky. Principem hypotečního úvěru je, že je zajištěn zástavním právem k nemovitosti, která je zapsána v katastru nemovitostí. Podmínky pro získání hypotéky se stále zpřísnují. Dle rozhodnutí České národní banky by od 1. 10. 2018 výše dluhu žadatele neměla překročit devítinásobek jeho čistého ročního příjmu a zároveň by měl na splátku vynakládat maximálně 45 % jeho čistého měsíčního příjmu. Maximální výše úvěru je 90 % z ceny nemovitosti (Kociánová, 2012, s. 80; Syrový, Novotný, 2003, s. 71; Česká národní banka, 2018).

Úvěry ze stavebního spoření jsou specializované či účelové úvěry, které jsou určeny k financování bytových potřeb. Mezi bytové potřeby patří změna, získání, modernizace a údržba bytu, nákup nebo výstavba stavby pro bydlení, pořízení stavebního pozemku a úprava nebytového prostoru na byt. Tyto úvěry se dělí na dvě skupiny, na řádné a překlenovací úvěry. Pro získání řádného úvěru musí žadatel spořit alespoň dva roky, mít našetřenou danou část cílové částky a dosáhnout určené výše hodnotícího čísla. Hodnotící číslo je výsledkem výpočtu, který zahrnuje výši ušetřené částky v poměru k cílové částce, výše úroků a délka a varianta spoření. Úvěr ze stavebního spoření může být splacen bez poplatků i před uplynutím lhůty na jeho splacení a nemusí být zajištěn zástavním právem k nemovitosti (Syrový, Novotný, 2003, s. 79).

Spotřebitelské úvěry jsou úvěry, které jsou určené k nákupu spotřebního zboží, placení služeb a nákladů vlastní potřeby, modernizaci bytu nebo také k zaplacení závazků k jiným osobám. Dělí se na účelové a neúčelové. Pokud se jedná o účelové úvěry, banka požaduje doklady o skutečném použití peněžních prostředků na konkrétní účel, nebo pošle peníze přímo dodavateli zboží. V případě neúčelových úvěrů banka vyplatí žadateli peníze na ruku, nebo pošle prostředky na jeho bankovní účet a dále nekontroluje jejich využití. Tato výhoda je však podmíněna vyšší úrokovou sazbou. Doba splácení je u spotřebitelských úvěrů různá. Může se jednat o krátkodobé, střednědobé ale i dlouhodobé úvěry (Syrový, Novotný, 2003, s. 84).

Leasing je druh úvěru, který je charakteristický tím, že splácená a užívaná věc patří zákazníkovi až po jejím úplném splacení. V průběhu lhůty splatnosti patří stále leasingové společnosti a zákazník si ji pouze „pronajímá“, což je značná nevýhoda. Proto i v případě krádeže nebo zničení pronajímaného předmětu musí zákazník i nadále splácet dle podmínek ve smlouvě. Výhoda leasingu spočívá v tom, že jeho zřízení je velmi rychlé a není třeba zajištění. Nejčastějším příkladem využití leasingu je pořízení automobilu (Janda, 2011, s. 138; Syrový, Novotný, 2003, s. 86).

Kreditní karty umožňují čerpat peněžní prostředky na účtu do mínusu. Tyto peníze banka půjčuje klientovi na sjednanou dobu zdarma, tudíž se z dané částky neplatí úroky. Toto bezúročné období může mít různou délku v závislosti na společnosti a kreditní kartě, obvykle však trvá od 40 do 60 dní. Před uplynutím této lhůty je nutné celý dluh uhradit. Pokud se tak nestane, zákazník musí dluh splácet dle domluveného splátkového kalendáře, který už je pro něj značně nevýhodný (Janda, 2011, s. 134).

Kontokorentní úvěr je nesnadněji sehnatelným úvěrem pro vlastníky osobních účtů a je možné jej čerpat kdykoliv po jeho zřízení. Je založen na podobném principu jako kreditní karty, protože se zde opět využívají peníze banky. Výhodou je, že se splácí sám, pokud na daný účet chodí finance. Za nevýhodu lze považovat to, že se peníze úročí vždy hned při čerpání vlastních prostředků a „sáhnutí do debetu“. Jednou za čas (obvykle jednou ročně) je tak nutné kontokorentní úvěr celý zaplatit. Bez dluhu musí být alespoň 1 den, poté lze peníze opět čerpat. (Janda, 2011, s. 134; Kociánová, 2012, s. 26)

Kromě služeb bankovních společností mohou spotřebitelé využívat také nabídek společností nebankovních. **Nebankovní** společnosti sice půjčují peníze rychle a bez nutnosti dokládání příjmů a jiných dokumentů, zato si však účtují mnohem větší úroky a jejich podmínky jsou velmi nevýhodné. Mezi tyto firmy patří například Home Credit, Provident či Kamali. Cílem některých nebankovních společností je ze svého zákazníka udělat spíše doživotně zadluženého člověka, který bude posílat pravidelně alespoň malé částky. Nejhorší možností, kde si půjčit peníze, jsou však lichváři. Jejich úrok bývá vyšší, než umožňuje zákon a záměrem je často získat například nemovitost, která byla určena jako záruka (Janda, 2011, s. 133; Kociánová, 2012, s. 100).

3.4.3 Metody měření zadluženosti

Pro měření zadluženosti není přesně vymezen způsob, ale nejčastěji se používají tyto 3 metody, které se vzájemně prolínají:

První z nich je porovnání objemu přijatých úvěrů s majetkem dlužníka. Majetkem dlužníka jsou myšleny akcie, podíly ve společnostech, bankovní vklady či podílové listy. Tímto porovnáním se získá údaj zvaný bonita, který vyjadřuje důvěryhodnost dané osoby v oboru finančního trhu (Smrčka, 2010, s. 521).

Druhou metodou je zjištění podílu dluhu na disponibilním důchodu dlužníka. Tento podíl vyjadřuje, jak velkou část z celkového příjmu by dlužník musel odevzdat při splácení dluhu (Smrčka, 2010, s. 521).

Třetí způsob je určení podílu objemu úvěrů na ročním čistém příjmu (Smrčka, 2010, s. 521).

3.4.4 Vymáhání dluhů

Uskutečněním půjčky vznikají, kromě dluhů, také určitá práva a povinnosti pro obě strany závazku. Dlužník má právo na to, aby věřitel přijal včas jeho splátku v řádné výši a aby spolupracoval při plnění závazku. Jeho povinností je splácet dluh včas a ve stanovené výši. Věřitelovým právem je právo na domluvené plnění. Má povinnost přijmout splátku od dlužníka za účelem splacení pohledávky a spolupracovat s dlužníkem při plnění tohoto dluhu. Lidé často nejsou schopni své povinnosti dodržovat a závazky splácet, a tak po datu splacení přichází na řadu vymáhání. Vymáhání dluhů lze provádět několika způsoby a záleží jen na věřiteli, který z nich si vybere. Všechny možnosti však musí být legální a v souladu s právním řádem ČR (Janda, 2011, s. 130).

Prvním ze způsobů vymáhání je **zasílání upomínek** věřitelem. Dlužníkům jejich povinnost splácet pouze připomíná a pokud nezaplatí, v případě upomínek se jim v podstatě nemůže nic stát. Často proto upomínky ignorují. Další možnost je **podání žaloby na splacení dlužné částky**. Dlužník je po vydání soudního rozsudku o zaplacení povinen danou částku zaplatit do 3 dnů. V tomto případě hradí také výdaje za soudní řízení. Pokud dlužník ani po vydání soudního rozsudku dluh nesplácí, přichází na řadu exekuce (Jílek, 2013, s. 135).

Exekuce je nejčastější metodou vymáhání dluhů. Je nařízena soudem formou rozsudku, nebo vykonatelným správním rozhodnutím, rozhodčím nálezem, notářským zápisem či exekutorským zápisem. Vykonává ji exekutor nebo soudní vykonavatel. Výkon soudního vykonavatele vyjde maximálně na 50 tisíc Kč, je spojen s menšími náklady. Naproti tomu exekutor má nárok až na 15 % z vymáhané částky. Je prokázáno, že výkony exekutorů jsou mnohem efektivnější než výkony soudních vykonavatelů. Pravděpodobně mají díky vyšším odměnám i větší motivaci k získání majetku zadluženého. O výkonu exekuce se dlužník dozví až po exekutorovi, aby nemohl svůj majetek před exekucí skrýt. Majetek určený k exekuci nesmí být převeden za jinou osobu ani zatížen. Pokud spadá do společného jmění manželů, je do exekučního řízení zapojen i druhý z manželů. O způsobu exekuce rozhoduje sám exekutor. Mezi způsoby, kterými lze exekuci provést, patří srážky ze mzdy, pohledávky, prodej movitých i nemovitých věcí či prodej podniku. Zabavené movité věci musí exekutor označit, sepsat a zařídit jejich přepravu do úschovy. Tento způsob

vymáhání pohledávek je rychlý a efektivní, proto ho věřitelé volí nejčastěji (Smrčka, 2010, s. 217).

Může dojít i k takovým případům, kdy věřitelé pohledávky raději prodají, protože tento krok je pro ně výhodnější než čekat na splacení dluhu, které vůbec nemusí přijít. Firmy, které toto vykupování provádějí, za ně věřitelům nabízí určitou částku, která je vždy nižší, než je skutečná hodnota pohledávky. Věřitelům tím odpadá práce se soudním řízením, vymáháním a peníze mají zpět téměř ihned, i když ne v původní domluvené výši, kterou sjednali s dlužníkem. I tak je to pro mnohé přijatelnější varianta. Dlužníkův souhlas k tomuto prodeji není potřeba (Janda, 2011, s. 130).

V České republice je v exekuci asi 863 000 lidí. Největší míra zadluženosti je v krajích, kde je nejméně exekučních úřadů. V Ústeckém kraji je 125 241 dlužníků na 6 exekutorských úřadů, v Praze je 90 062 dlužníků a 41 úřadů. Nejmenší míra zadluženosti je v kraji Vysočina, na 8 exekutorských úřadů je tam 24 974 zadlužených. Celková dlužená a vymáhaná částka v ČR je 325 miliard Kč (Exekutorská komora České republiky, 2017).

3.4.5 Předcházení dluhům

Stěžejní je pro správné fungování financí v domácnosti analýza příjmů a výdajů. Téměř dvě třetiny domácností v České republice se potýkají s problémem, že jejich příjmy mnohdy nepokryjí výdaje tak, aby vznikaly úspory, nebo je nepokryjí vůbec a dochází tak k zadlužování. Žádoucí však je, aby domácnosti operovaly s úsporami, které si ukládají na budoucí použití (Smrčka, 2010, s. 86).

3.4.5.1 Finanční gramotnost

Finanční gramotnost spotřebitelů patří mezi rozhodující faktory v ekonomické psychologii a je spjata s inteligencí jedince. Inteligence závisí kromě dědičnosti také na podmínkách prostředí, ve kterém se člověk pohybuje a vyrůstá. Absence finanční gramotnosti přináší negativní ekonomické i psychologické dopady na člověka. Takový člověk se neorientuje v problematice cen a peněz a neumí se svými financemi správně nakládat. Definic finančně gramotného jedince existuje několik. Dle jedné z nich představuje finanční gramotnost znalost současného stavu vlastních prostředků, schopnost sestavení rozpočtu a jeho dodržování, plánování výdajů a připravenost na případnou ztrátu hlavního příjmu (Nováková, 2011, s. 22-26; Teplý, 2013, s. 42).

Z hlediska finančních institucí lze finanční gramotnost domácností rozdělit do dvou úrovní, na prvotní a druhotnou. **Prvotní finanční gramotnost** představuje takovou úroveň gramotnosti, kdy spotřebitel využívá nabídky důvěryhodných a renomovaných společností a vyhýbá se produktům pochybných institucí a lichvářům. **Druhotná finanční gramotnost** znamená, že spotřebitel je schopen porovnat dostupné produkty institucí a vybrat pro něj nejvýhodnější nabídku (Teplý, 2013, s. 41).

3.4.5.2 Finanční plánování

Aby se domácnosti vyhnuly větším finančním potížím, měly by ovládat osobní finanční plánování. Smysl plánování není v tom najít nejlepší univerzální cestu, jak se nejlépe připravit na důchod nebo zabezpečit rodinu do budoucna, ale zjistit individuální způsob, který nejvíce vyhovuje dané domácnosti či jejímu členovi. Tím také získá přehled o veškerých financích, rezervách, možných půjčkách a s nimi spojených rizicích. Určí si své cíle a ujasní priority (Málek, Oškrdalová, Valouch, 2010, s. 124).

Finanční plán by měl obsahovat především přehled příjmů a předpokládané výdaje. Dále možné ošetření osobních rizik, plánování nezávislého penzijního věku a plány investic, dědictví a vzdělání dětí. Cílem tohoto plánování je najít správnou kombinaci příjmů a výdajů tak, aby zůstaly také úspory a volné prostředky pro využití v budoucnosti (Nováková, 2011, s. 317).

Ve světě však stále mnoho lidí své finance neplánuje. Důvodem je většinou pohodlnost. Lidé nechtějí zjišťovat přesné a podrobné informace o svých financích, o tom, jak s nimi běžně nakládají a jak by se to dalo dělat výhodněji. Neradi plánují a pokud už nějaký plán mají, většinou ho neplní. Argumentují tím, že si své peníze chtějí užívat, a ne je stále jen počítat. Pravdou však je, že finanční plánování umožňuje si finance po čase opravdu „užívat“, nebýt ve velké míře závislý na našich měsíčních příjmech. Čas věnovaný finančnímu plánování by tedy neměl být považován za promarněný, naopak je to investice do budoucna (Málek, Oškrdalová, Valouch, 2010, s. 124).

4 Vlastní práce

Tato část práce byla zaměřena na vyhodnocení hodnot ukazatelů zadlužení a spotřeby na základě analýzy časových řad.

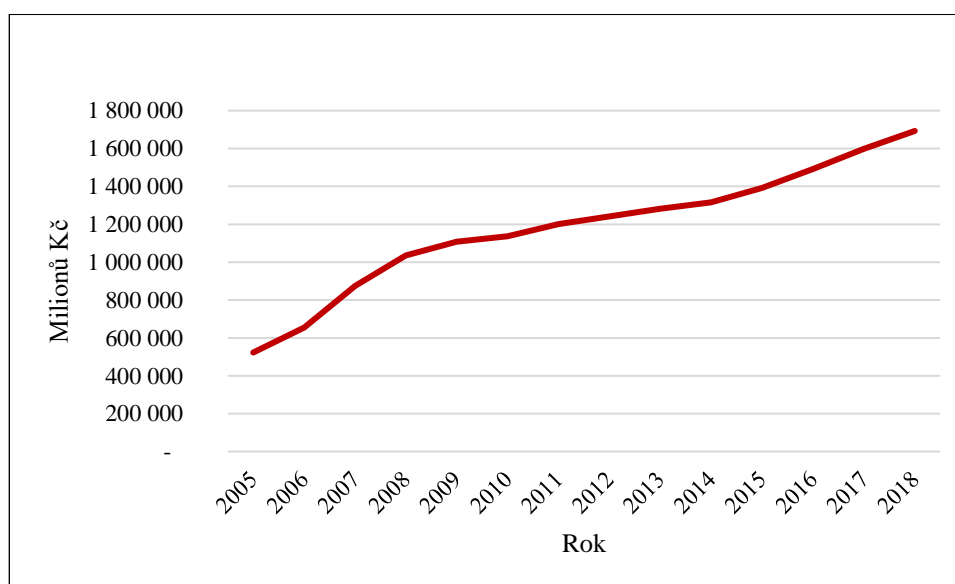
4.1 Analýza zadluženosti domácností

V této kapitole byla hodnocena data týkající se celkové zadluženosti domácností, její struktura a podíl u bankovních a nebankovních společností.

Celková zadluženost domácností

Zadluženost domácností od roku 2006 stále roste, jak je patrné z grafu číslo 1. Ani přes hospodářskou krizi roku 2008 se růst zadluženosti nezastavil, jen se zpomalil. Lidé se od té doby snažili o zvýšení své životní úrovně a kvůli tomu se zadlužovali stále více.

Graf 1: Celková zadluženost domácností v ČR

Zdroj: Česká národní banka, vlastní zpracování

Z údajů sledovaného období vyplývá, že nejvíce se domácnosti celkově během let 2005–2018 zadlužili na bydlení (Příloha 1). Tento typ půjčky není nutno považovat za špatný (viz kapitola 3.3.1 Důvody zadlužení domácností). Zadlužení na bydlení tvořilo 65 % z celkových dluhů. Druhý největší podíl tvořily půjčky na osobní spotřebu, které dosáhly

24 %. Třetí a nejnižší část tvořila složka ostatní s 11 %, kam spadají kupříkladu úvěry na podnikání.

Největší meziroční nárůst v zadlužení domácností České republiky byl zaznamenán mezi lety 2006–2007. V té době dosahovalo tempo přírůstku až 33,5 % (tabulka č. 1). Hodnoty zadluženosti sice stále rostou, už ne však takovým tempem. Nejnižší meziroční přírůstek proběhl v roce 2010, kdy tato hodnota dosahovala pouhých 2,5 %.

Tabulka 1: Celková zadluženost domácností v ČR

Rok	Celková zadluženost (mil. Kč)	První absolutní diference	Tempo růstu (%)	Bazický index
2006	655 436	-	-	-
2007	875 332	219 895	133,5	1
2008	1 034 498	159 167	118,2	1,18
2009	1 108 504	74 006	107,2	1,07
2010	1 136 161	27 657	102,5	1,02
2011	1 200 257	64 096	105,6	1,06
2012	1 241 348	41 091	103,4	1,03
2013	1 281 432	40 084	103,2	1,03
2014	1 315 231	33 799	102,6	1,03
2015	1 391 526	76 295	105,8	1,06
2016	1 491 099	99 573	107,2	1,07
2017	1 597 934	106 836	107,2	1,07
2018	1 712 829	114 895	107,2	1,07

Zdroj: Česká národní banka, vlastní zpracování

Predikce na následující období

Na základě výpočtů indexu determinace, jehož výsledek byl 97,8 % (Příloha 2), a výsledku hodnoty MAPE ve výši 3,96 % (Příloha 3) bylo zjištěno, že nevhodnější funkcí pro popis trendu je funkce obecně mocninná ve tvaru:

$$y' = 527\,651,5 * t^{0,423}$$

Na základě dané funkce bylo možné predikovat vývoj celkové zadluženosti na tři roky dopředu s pravděpodobností 95 %. Tato predikce se nachází v tabulce číslo 2. Na základě výsledků předpovědi lze předpokládat, že v letošním roce 2019 došlo k mírnému poklesu, přibližně o 3 %. V následujících letech je možné očekávat znovu růst zadluženosti, v roce 2020 o 2,8 % a v roce 2021 o 5,4 % oproti roku 2019.

Tabulka 2: Predikce zadluženosti domácností na roky 2019, 2020 a 2021

Rok	Bodová předpověď	Intervalová předpověď (95 %)	
		Dolní mez	Horní mez
2019	1 661 199	1 471 770	1 875 009
2020	1 707 229	1 511 343	1 928 503
2021	1 751 629	1 549 416	1 980 232

Zdroj: Vlastní zpracování v programu SPSS

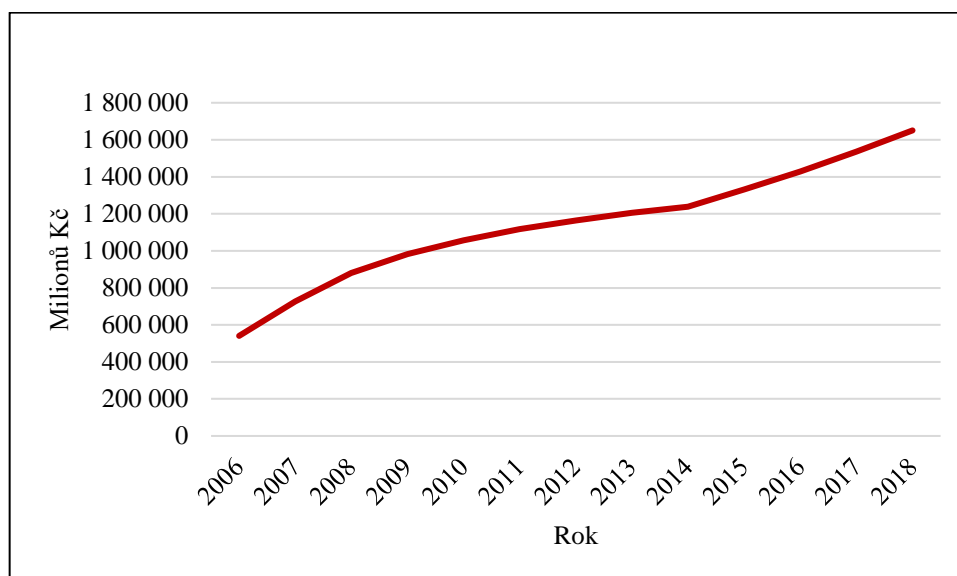
4.2 Způsoby zadlužení domácností

Domácnosti v České republice si půjčují finanční prostředky nejvíce od bank a družstevních záložen. V roce 2017 tvořily půjčky od bank 96 % ze všech úvěrů, zatímco dluhy u ostatních finančních institucí dosahovaly pouze 4 % (Příloha 4). Banky a družstevní záložny nabízejí příznivější úvěry a se svými zákazníky jednají lépe, proto je tato skutečnost poměrně pozitivní.

4.2.1 Zadluženost domácností u bank a družstevních záložen

S růstem celkové zadluženosti roste i množství půjček od bankovních společností a družstevních záložen, což lze pozorovat v grafu číslo 2. Během období 2006–2018 vzrostla dlužná částka o více než jednu miliardu korun, což představuje nárůst o 205 %. Roku 2018 si české domácnosti půjčily od bank 1 650 666 Kč.

Graf 2: Zadluženost domácností u bank a družstevních záložen

Zdroj: Česká národní banka, vlastní zpracování

Nejrychleji rostly hodnoty zadluženosti u bank do roku 2008, jak je patrné z tabulky číslo 3. Po období krize, která měla značný dopad na zájem domácností o úvěry, do roku 2014 se tempo růstu snižovalo až na meziroční přírůstek 2,63 %. Od té doby je tento ukazatel téměř konstantní a pohybuje se mírně nad hodnotou 7 %.

Tabulka 3: Zadluženost domácností u bank a družstevních záložen

Rok	Banky a družstevní záložny (mil. Kč)	První absolutní diference	Tempo růstu (%)	Bazický index
2006	540 638	-	-	1,00
2007	726 272	185 634	134,34	1,34
2008	880 221	153 948	121,20	1,63
2009	983 304	103 083	111,71	1,82
2010	1 057 079	73 775	107,50	1,96
2011	1 118 066	60 987	105,77	2,07
2012	1 163 319	45 253	104,05	2,15
2013	1 206 290	42 972	103,69	2,23
2014	1 238 057	31 767	102,63	2,29
2015	1 331 869	93 811	107,58	2,46
2016	1 428 370	96 502	107,25	2,64
2017	1 535 142	106 772	107,48	2,84
2018	1 650 666	115 524	107,53	3,05

Zdroj: Česká národní banka, vlastní zpracování

Predikce na následující období

Z výpočtů indexu determinace (96,8 %) lze usoudit, že nejvhodnějším modelem trendu je model kvadratický (Příloha 5). Z hodnot sledovaného ukazatele byla vypočtena hodnota MAPE ve výši 4,63 % (Příloha 6). Z těchto výsledků byla sestavena trendová kvadratická funkce:

$$y' = 531\,248,57 + 102\,361,34 t - 1\,662,79 t^2$$

Na základě této funkce bylo možné predikovat vývoj zadluženosti na následující tři roky s pravděpodobností 95 %. Tato predikce se nachází v tabulce číslo 4. Dle získaných údajů lze předpokládat, že zadluženost domácností u bank a družstevních záložen i nadále

poroste, ovšem o něco pomalejším tempem. V roce 2020 bude vyšší o 2,5 % a v roce 2021 o 5,6 % v porovnání s posledním sledovaným rokem 2018.

Tabulka 4: Predikce zadluženosti domácností u bank a družstevních záložen na roky 2019, 2020 a 2021

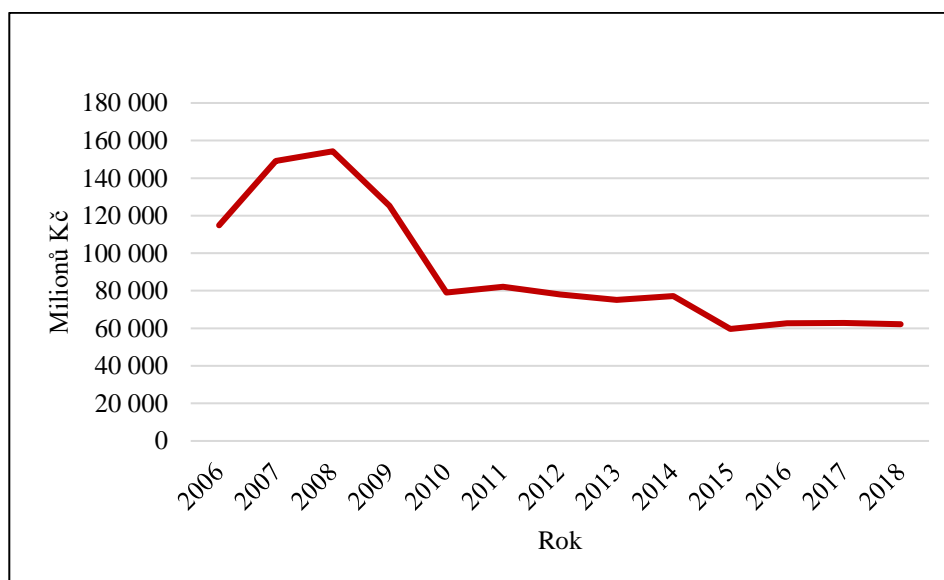
Rok	Bodová předpověď	Intervalová předpověď (95 %)	
		Dolní mez	Horní mez
2019	1 638 402	1 447 838	1 828 965
2020	1 692 542	1 469 709	1 915 375
2021	1 743 357	1 479 136	2 007 578

Zdroj: Vlastní zpracování v programu SPSS

4.2.2 Zadluženost domácností u ostatních finančních institucí

Jak již bylo řečeno, od ostatních finančních institucí si domácnosti berou úvěry o poznání méně než od bank. Navíc počet půjček od roku 2008 s menšími odchylkami stále klesá, což lze vidět také v grafu č. 3. Tyto společnosti půjčují lidem často bez ohledu na to, zda jsou reálně schopni úvěr splatit a bez nutnosti dokládání dokumentů potřebných u bankovních společností. Proto lze pokles zadlužení u nebankovních institucí považovat za velmi pozitivní skutečnost.

Graf 3: Zadlužení domácností u ostatních finančních institucí

Zdroj: Česká národní banka, vlastní zpracování

Od počátku sledovaného období zadluženost domácností u ostatních finančních institucí rostla poměrně rychle. Meziroční nárůst v období 2006 až 2007 činil necelých 30 %. Největší pokles zadluženosti proběhl v letech 2008–2010, kdy domácnosti v souvislosti s finanční krizí začali užívat úvěrů od nebankovních institucí o poznání méně. Tato hodnota poklesla mezi lety 2009 a 2010 o 36,8 %. Od té doby byla výše zadluženosti bez významnějších výkyvů. Roku 2015 došlo k dalšímu meziročnímu poklesu o 29,4 % oproti roku předešlému. Dále je naměřená hodnota téměř konstantní. Hodnoty za jednotlivé roky jsou uvedeny v tabulce 5.

Tabulka 5: Zadluženost domácností u ostatních finančních institucí

Rok	Ostatní finanční instituce (mil. Kč)	První absolutní diference	Tempo růstu (%)	Bazický index
2006	114 798	-	-	1
2007	149 059	34 261	129,84	1,30
2008	154 277	5 218	103,50	1,34
2009	125 200	-29 077	81,15	1,09
2010	79 071	-46 129	63,16	0,69
2011	82 191	3 120	103,95	0,72
2012	78 029	-4 162	94,94	0,68
2013	75 140	-2 889	96,30	0,65
2014	77 174	2 033	102,71	0,67
2015	59 657	-17 516	77,30	0,52
2016	62 729	3 071	105,15	0,55
2017	62 793	64	100,10	0,55
2018	62 162	-631	99,00	0,54

Zdroj: Česká národní banka, vlastní zpracování

Predikce na následující období

U výše uvedeného grafu nebylo možné určit jednoznačný trend. Proto byl vypočten průměrný koeficientu růstu $\bar{k}_{10-18} = 0,93$, pomocí kterého byla stanovena predikce na rok 2019. V tomto roce tedy lze očekávat mírný pokles, kdy míra zadluženosti domácností u ostatních finančních institucí bude dosahovat 57 509 Kč.

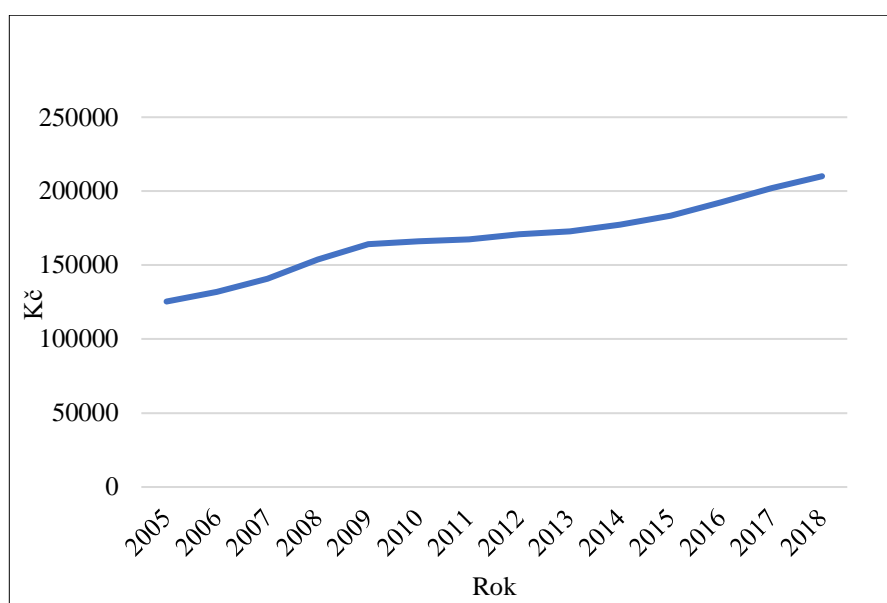
4.3 Analýza spotřeby domácností

Jako hlavní ukazatele této analýzy spotřeby domácností můžeme označit jejich příjmy a výdaje. Od nich se dále vlastní spotřeba odvíjí.

4.3.1 Příjmy domácností

Průměrný hrubý roční příjem je takový příjem, který ještě není zdaněn. Z důvodu rozdílného uplatňování slev na dani zde byl uvažován hrubý příjem místo čistého. Z následujícího čtvrtého grafu lze vyčíst, že největší nárůst příjmů byl do roku 2009. V tomto roce se zvyšování mezd téměř zastavilo a do roku 2011 bylo jen nepatrné. Tento jev byl pravděpodobně následkem ekonomické krize v roce 2008. Od roku 2012 průměrné příjmy opět rostou.

Graf 4: Průměrné hrubé roční příjmy na 1 člena domácnosti v ČR

Zdroj: Český statistický úřad, vlastní zpracování

V tabulce číslo 6 jsou uvedené celkové hodnoty týkající se průměrných hrubých ročních příjmů. Největší meziroční přírůstek lze vidět v roce 2008, kdy dosahoval výše 9,23 %. Naopak nejpomalejší růst příjmů domácností proběhl mezi lety 2010 a 2011 a to pouze o 0,81 %. Následně se meziroční přírůstek pohyboval v rozmezí 1 až necelých 5 %. Od začátku sledovaného období vzrostla částka průměrného ročního příjmu o 78 297 Kč.

Tabulka 6: Průměrné hrubé roční příjmy na 1 člena domácnosti v ČR

Rok	Průměrné hrubé roční příjmy (Kč)	První absolutní diference	Tempo růstu (%)	Bazický index
2006	131 812	-	-	1,00
2007	140 823	9 011	106,84	1,07
2008	153 826	13 003	109,23	1,17
2009	164 105	10 279	106,68	1,17
2010	166 087	1 982	101,21	1,26
2011	167 429	1 342	100,81	1,27
2012	170 872	3 443	102,06	1,30
2013	172 802	1 930	101,13	1,31
2014	177 430	4 628	102,68	1,35
2015	183 536	6 106	103,44	1,39
2016	192 575	9 039	104,92	1,46
2017	202 102	9 527	104,95	1,53
2018	210 109	8 007	103,96	1,49

Zdroj: Český statistický úřad, vlastní zpracování

Predikce na následující období

Z výpočtu indexu determinace, jehož výsledek se rovnal 9,51 % (Příloha 7), a hodnoty MAPE ve výši 2,52 % (Příloha 8) lze usoudit, že vhodnou funkcí pro popis trendu je kvadratická funkce ve tvaru:

$$y' = 132\,649,18 + 5\,600,22 t - 0,673 t^2$$

Na základě této funkce bylo možno predikovat vývoj průměrných hrubých ročních příjmů na jednoho člena domácnost na tři roky dopředu s pravděpodobností 95 %. Tato predikce se nachází v tabulce 7. Z vypočtených hodnot lze předpokládat růst i nadále. Za rok 2019 by tyto příjmy měly být vyšší o 0,4 % v porovnání s rokem 2018. V letech 2020 a 2021 už by se měl meziroční přírůstek pohybovat okolo 2,6 %.

Tabulka 7: Predikce průměrných hrubých ročních příjmů na 1 člena domácnosti v ČR na roky 2019, 2020 a 2021

Rok	Bodová předpověď	Intervalová předpověď (95 %)	
		Dolní mez	Horní mez
2019	210 920,3	194 056,7	227 783,9
2020	216 501	196 781,8	236 220,3
2021	222 080,4	198 698,6	245 462,2

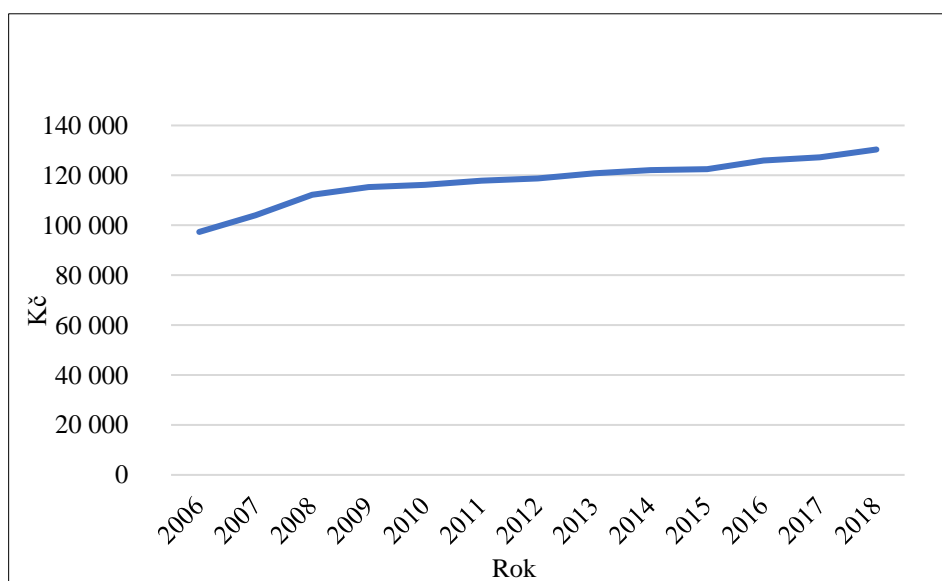
Zdroj: Vlastní zpracování v programu SPSS

4.3.2 Spotřební výdaje domácností

Tato kapitola rozebírá průměrné roční spotřební výdaje domácností. Mezi položky spotřebních výdajů dle klasifikace CZ-COICOP patří potraviny a nápoje, alkoholické nápoje a tabák, odívání a obuv, bydlení, voda, energie, paliva, bytové vybavení, zařízení domácnosti, opravy, zdraví, doprava, pošty a telekomunikace, rekreace a kultura, vzdělávání, stravování a ubytování a ostatní zboží a služby.

Graf č. 5 ukazuje, že průměrné spotřební výdaje domácností také zaznamenávaly největší nárůst do roku 2008 a poté se tempo růstu zpomalilo. Toto zpomalení lze považovat za reakci na hospodářskou krizi, kdy lidé snížili své výdaje a začali více šetřit. Výdaje ovšem rostou dále, jen ne s tak velkým přírůstkem. Důvodem je, že obyvatelstvo zvyšuje svou životní úroveň a nakupuje stále více statků.

Graf 5: Průměrné roční spotřební výdaje na 1 člena domácnosti v ČR

Zdroj: Český statistický úřad, vlastní zpracování

V tabulce číslo 8 jsou uvedeny hodnoty, které byly naměřené během sledovaného období. Od začátku sledování do roku 2018 se roční spotřební výdaje na 1 člena domácnosti zvýšily o 33 026 Kč, což představuje nárůst o 34 % . Od roku 2010, kdy došlo ke zpomalení nárůstu spotřebních výdajů, rostou tyto výdaje bez významných výkyvů o 0,34 – 2,84 % za rok.

Tabulka 8: Průměrné roční spotřební výdaje na 1 člena domácnosti v ČR

Rok	Průměrné roční spotřební výdaje (Kč)	První absolutní diference	Tempo růstu (%)	Bazický index
2006	97 342	-	-	1
2007	104 017	6 675	106,86	1,07
2008	112 256	8 239	107,92	1,15
2009	115 309	3 053	102,72	1,18
2010	116 244	935	100,81	1,19
2011	117 882	1 638	101,41	1,21
2012	118 819	937	100,79	1,22
2013	120 827	2 008	101,69	1,24
2014	122 049	1 222	101,01	1,25
2015	122 467	418	100,34	1,26
2016	125 947	3 480	102,84	1,29
2017	127 233	1 286	101,02	1,31
2018	130 368	3 135	102,46	1,25

Zdroj: Český statistický úřad, vlastní zpracování

Predikce na následující období

Z výpočtů indexu determinace, který byl roven 97,9 % (Příloha 9) a výsledku hodnoty MAPE ve výši 1,15 % (Příloha 10) bylo zjištěno, že nejvhodnější k popisu trendu je funkce obecně mocninná. Funkce byla sestavena v následujícím tvaru:

$$y' = 91\,192,644 * t^{0,131}$$

Na základě této funkce bylo možno předpovědět vývoj průměrných ročních spotřebních výdajů na 1 člena domácnosti na tři roky dopředu s pravděpodobností 95 %. Tato predikce je uvedena v tabulce číslo 9. Za rok 2019 by průměrné roční spotřební výdaje měly být o 0,4 % nižší než v roce předchozím. Dále byl predikován růst, který by se měl v letech 2020 a 2021 meziročně pohybovat okolo 0,8 %.

Tabulka 9: Predikce průměrných ročních spotřebních výdajů na 1 člena domácnosti v ČR na roky 2019, 2020 a 2021

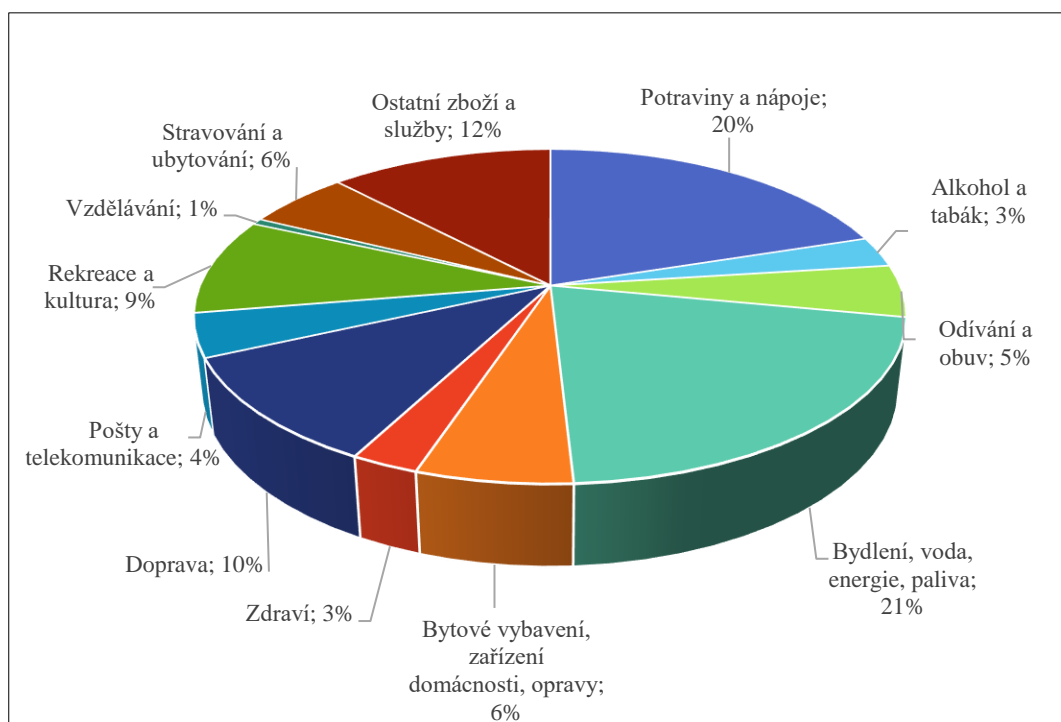
Rok	Bodová předpověď	Intervalová předpověď (95 %)	
		Dolní mez	Horní mez
2019	129 878,6	125 214,3	134 716,6
2020	130 977,8	126 243,5	135 889,5
2021	132 018,8	127 216,4	137 002,5

Zdroj: Vlastní zpracování v programu SPSS

Struktura spotřebního vydání

Graf číslo 6 zobrazuje klasifikaci spotřebních výdajů na jednoho člena domácnosti za rok 2018. Jednotlivé skupiny spotřebních výdajů jsou v grafu rozděleny dle standardu CZ-COICOP.

Graf 6: Struktura spotřebního vydání domácností v roce 2018

Zdroj: Český statistický úřad, vlastní zpracování

Největší položku spotřebního vydání tvořily v roce 2018 výdaje na bydlení, které z celkové spotřeby dosahují 21 %. O jedno procento méně utratí české domácnosti za potraviny a nápoje. Tyto položky jsou nezbytné pro chod domácnosti, proto je velmi

předvídatelné že budou tvořit největší část celkových výdajů. Další významnou položkou jsou výdaje na dopravu, které představují 10 % z celku. Mezi nejmenší části patří výdaje za pošty a telekomunikace a zdraví. Absolutně nejmenší část svých finančních prostředků vynaloží domácnosti na vzdělávání, které tvoří pouze 1 %.

5 Závěr a zhodnocení

Bakalářská práce se zabývala zhodnocením spotřeby a zadluženosti domácností v České republice pomocí analýzy časových řad. Analýza zadluženosti se věnovala celkové zadluženosti domácností, struktuře zadlužení a zadluženosti domácností u bankovních a nebankovních institucí. Analýza spotřeby domácností se zabývala příjmy a spotřebními výdaji domácností. Ukazatele byly hodnoceny na základě dat získaných od státních institucí z období 2005–2018, avšak délka časových řad se v některých případech lišila v závislosti na dostupnosti těchto dat.

Průměrné hrubé roční příjmy domácností neustále rostou. Největší nárůst příjmů byl ve sledovaném období zaznamenán v roce 2008, kdy tempo přírůstku dosahovalo 9,23 %. Během sledovaného období vzrostla částka příjmů domácností o 78 297 Kč. Dle predikovaných hodnot lze očekávat růst průměrných hrubých ročních příjmů i nadále.

Díky rostoucím příjmům se zvyšují také spotřební výdaje domácností. Ty vzrostly též nejvíce mezi lety 2007 a 2008. Od doby krize spotřební výdaje sice stále rostou, ovšem výrazně pomalejším tempem. Dopady krize na občany ČR jsou takové, že se více strachují o své finance a snaží se vytvářet úspory. Dle stanovených prognóz budou spotřební výdaje domácností v budoucnu také růst. Důvodem je i neustálé zdražování zboží a zvyšování spotřební daně na alkoholické nápoje a tabákové výrobky. Největší položkou ze spotřebního vydání jsou výdaje na bydlení, které představují 21 % z celkové částky. 20 % tvoří výdaje za potraviny a nealkoholické nápoje. Na vzdělávání však domácnosti vynaloží pouze 1 % svých výdajů, což jej činí nejnižší položkou spotřebních výdajů domácností.

Celková zadluženost domácností se zvyšuje po celou dobu sledovaného období. Hospodářská krize tento růst pouze zpomalila. Do té doby byl meziroční přírůstek až 33,5 %. Nejméně vzrostla zadluženost v období 2009–2010, konkrétně o 2,5 %. Většina dluhů domácností vzniká kvůli bydlení. Úvěry na bydlení tvoří 67 % a lze je považovat za „rozumné“ zadlužování. Domácnosti si půjčují finanční prostředky s naprostou převahou od bank a družstevních záložen, což je také poměrně pozitivní skutečnost. U nebankovních institucí se zadlužují pouze ze 4 %. K velkému poklesu této hodnoty došlo s krizovým rokem 2008, jelikož se domácnosti začaly strachovat o své finance. To zapříčinilo nárůst množství úvěrů u bank a banky se staly pro domácnosti důvěryhodnějším zdrojem pro půjčku. Stanovené prognózy poukazují, že celková zadluženost domácností bude i dále narůstat.

Z předchozích odstavců plyne, že průměrné roční příjmy, spotřební výdaje i celková zadluženost domácností, tedy tři hlavní ukazatele, mají rostoucí tendenci. Nejrychleji z nich narůstá zadluženost. Příčinou je pomalejší tempo růstu průměrných příjmů, proto se domácnosti více zadlužují, aby si udržely svou společenskou úroveň.

Z výsledků této práce lze vyvodit následující doporučení ke zlepšení finanční situace domácností České republiky. Domácnosti by se měly začít více věnovat plánování svých financí. Neuvážené půjčování peněz, u bankovních i nebankovních společností, může vést k rozsáhlým problémům, ze kterých se následně těžko dostává. Samotný dluh však nemusí být pro domácnosti příliš velkou zátěží. Zde jde spíše o poměr příjmů a splácené částky v daném období. Důležité je také zvyšování finanční gramotnosti. Je klíčové, aby domácnosti znaly podrobně své příjmy a výdaje, aby si vytvářely plány budoucího pohybu svých financí a tomu přizpůsobily výdaje a tvorbu úspor. V případě úvěrů by měly přemýšlet, zda je neplánují využít jen na statek krátkodobé spotřeby a nebude časem příliš ztrácet na hodnotě. Zadlužování kvůli bydlení je však běžná věc. Většina lidí by za svůj život nebyla schopna našetřit dostatečné množství peněz, aby si pořídila vlastní bydlení. Byt či dům v průběhu času svou hodnotu ztrácet nemusí, toto využití úvěru lze tedy označit za přínos do budoucna.

Pro případ problémů s finanční gramotností a plánováním existují poradny, kde domácnosti mohou předložit k analýze svůj rozpočet a nechat si poradit, jak se svými financemi dále efektivně nakládat a zvyšovat své úspory.

6 Seznam použitých zdrojů

- BRČÁK, Josef, SEKERKA, Bohuslav, SEVEROVÁ, Lucie, STARÁ, Dana.
Makroekonomie – makroekonomický přehled. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018. 257 s. ISBN 978-80-7380-708-5.
- BRČÁK, Josef, SEKERKA, Bohuslav, SVOBODA, Roman. *Mikroekonomie – teorie a praxe*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. 286 s. ISBN: 978-80-7380-453-4.
- FROMM, Erich. *Mít nebo být?*. 1.vyd. Praha: Naše vojsko, 1992. 170 s. ISBN 80-206-0181-3.
- HINDLS, Richard. *Statistika pro ekonomy*. 8. vyd. Praha: Professional Publishing, 2007. 415 s. ISBN 978-80-86946-43-6.
- HUBINKOVÁ, Zuzana. *Psychologie a sociologie ekonomického chování*. Praha: Grada Publishing, 2008. 280 s. ISBN 978-80-247-1593-3.
- JANDA, Josef. *Jak žít šťastně na dluh*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2013. 176 s. ISBN 978-80-247-4833-7.
- JANDA, Josef. *Spořit nebo investovat?*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2011. 167 s. ISBN 978-80-247-3670-9.
- JÍLEK, Josef. *Finance v globální ekonomice I: Peníze a platební styk*. 1. vyd. Praha: Grada, 2013. 660 s. ISBN 978-80-247-3893-2.
- KOCIÁNOVÁ, Helena. *Finanční gramotnost v kostce: aneb co Vás neměl kdo naučit*. Olomouc: ANAG, 2012. 151 s. ISBN 978-80-7263-767-6.
- KUŠKOVÁ, Petra. *Češi ve spotřebitelském ráji (!?): Vývoj spotřeby českých domácností v posledních dvaceti letech*. Praha: CENIA ve spolupráci s Ministerstvem životního prostředí, 2009. 56 s. ISBN 978-80-85087-70-3.
- MAGRABI, Frances. *The Economics of household consumption*. New York: Praeger, 1991. 278 s. ISBN 0275941132.
- MÁLEK, Petr, OŠKRDALOVÁ, Gabriela, VALOUCH, Petr. *Osobní finance*. Brno: Masarykova univerzita, 2010. 203 s. ISBN 978-802-1051-577.
- NOVÁKOVÁ, Vladimíra a kol. *Slabikář finanční gramotnosti: Učebnice základních 7 modulů finanční gramotnosti*. 2. vyd. Praha: COFET, 2011. 416 s. ISBN 978-80-9043-96-1-0.
- SEGER, Jan, HINDLS, Richard. *Statistické metody v ekonomii*. 1. vyd. Jinonice: H & H, 1993. 445 s. ISBN 80-85787-26-1.

- SMRČKA, Luboš. *Rodinné finance: ekonomická krize a krach optimismu*. Praha: C.H. Beck, 2010. 538 s. ISBN 978-80-7400-199-4.
- SVATOŠOVÁ, Libuše, KÁBA, Bohumil. *Statistické metody II*. 1. vyd. Praha: Česká zemědělská univerzita v Praze, 2008. 107 s. ISBN 978-802-1317-369.
- SVATOŠOVÁ, Libuše, KÁBA, Bohumil, PRÁŠILOVÁ, Marie. *Zdroje a zpracování sociálních a ekonomických dat: učební texty*. 1. vyd. Praha: Česká zemědělská univerzita v Praze, 2004. 194 s. ISBN 80-213-1189-4.
- SYNEK, Miloslav, KISLINGEROVÁ, Eva. *Podniková ekonomika*. 5., přeprac. a dopl. vyd. Praha: C.H. Beck, 2010. 445 s. ISBN 978-80-7400-336-3.
- SYROVÝ, Petr, NOVOTNÝ, Martin. *Osobní a rodinné finance*. 1. vyd. Praha: Grada, 2003. 172 s. ISBN 80-247-0478-1.
- ŠTĚDRONĚ, Bohumír. *Prognostické metody a jejich aplikace*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012. 197 s. ISBN 978-80-7179-174-4.
- TEPLÝ, Petr a kol. *Navigátor bezpečného úvěru*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2013. 198 s. ISBN 978-80-246-2287-3.

Internetové zdroje

ČESKÁ NÁRODNÍ BANKA. *ČNB zavádí nové limity na hypotéky* [online]. 2018. [cit. 2019-02-19]. Dostupné z www: <https://www.cnb.cz/cs/verejnost/pro_media/tiskove_zpravy_cnb/2018/20180612_zfs.html>.

EXEKUTORSKÁ KOMORA ČESKÉ REPUBLIKY. *Tisková zpráva* [online]. 2017. [cit. 2019-03-04]. Dostupné z www: <<https://www.ekcr.cz/1/aktuality-pro-media/2289-tiskova-zprava-ctyri-a-vice-exekuci-ma-jiz-413-tisic-obcanu-ceske-republiky-v-roce-2016-klesl-pocet-nove-narizenych-exekuci-narostl-vsak-celkovy-pocet-bezicich-pripadu?w=>>>.

7 Seznam grafů

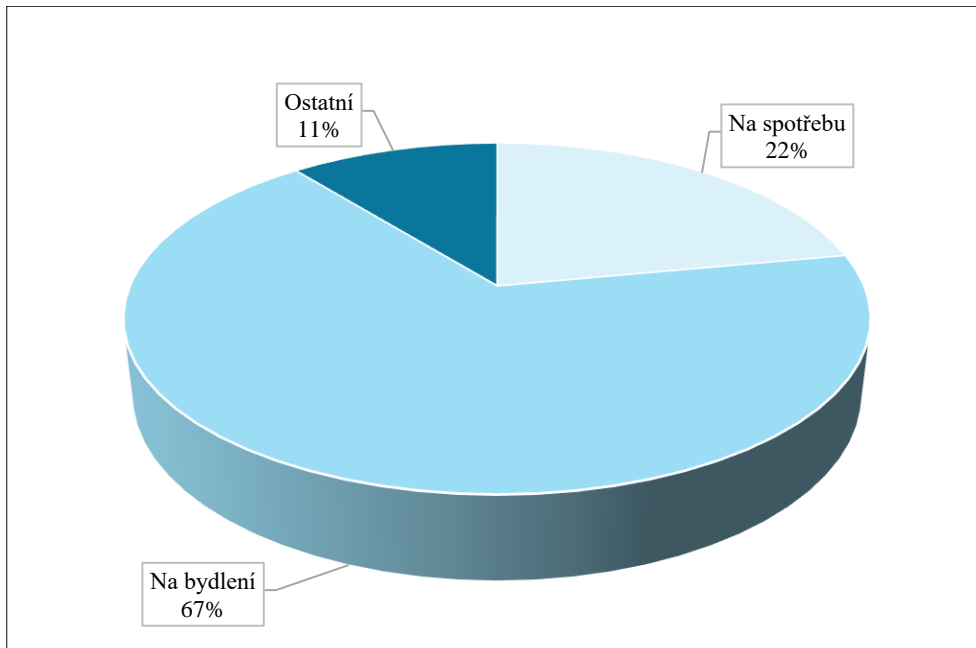
Graf 1: Celková zadluženost domácností v ČR.....	33
Graf 2: Zadluženost domácností u bank a družstevních záložen.....	35
Graf 3: Zadlužení domácností u ostatních finančních institucí	37
Graf 4: Průměrné hrubé roční příjmy na 1 člena domácnosti v ČR	39
Graf 5: Průměrné roční spotřební výdaje na 1 člena domácnosti v ČR.....	41
Graf 6: Struktura spotřebního vydání domácností v roce 2018	43

8 Seznam tabulek

Tabulka 1: Celková zadluženost domácností v ČR	34
Tabulka 2: Predikce zadluženosti domácností na roky 2019, 2020 a 2021	35
Tabulka 3: Zadluženost domácností u bank a družstevních záložen	36
Tabulka 4: Predikce zadluženosti domácností u bank a družstevních záložen na roky 2019, 2020 a 2021	37
Tabulka 5: Zadluženost domácností u ostatních finančních institucí	38
Tabulka 6: Průměrné hrubé roční příjmy na 1 člena domácnosti v ČR.....	40
Tabulka 7: Predikce průměrných hrubých ročních příjmů na 1 člena domácnosti v ČR na roky 2019, 2020 a 2021	41
Tabulka 8: Průměrné roční spotřební výdaje na 1 člena domácnosti v ČR.....	42
Tabulka 9: Predikce průměrných ročních spotřebních výdajů na 1 člena domácnosti v ČR na roky 2019, 2020 a 2021.....	43

9 Přílohy

Příloha 1: Struktura zadlužení domácností ČR v roce 2018

Zdroj: Česká národní banka, vlastní zpracování

Příloha 2: Výsledky indexu determinace – celková zadluženost domácností v ČR

Equation	R Square
Linear	0,942
Logarithmic	0,949
Inverse	0,735
Quadratic	0,956
Compound	0,855
Power	0,978
Growth	0,855
Exponential	0,855

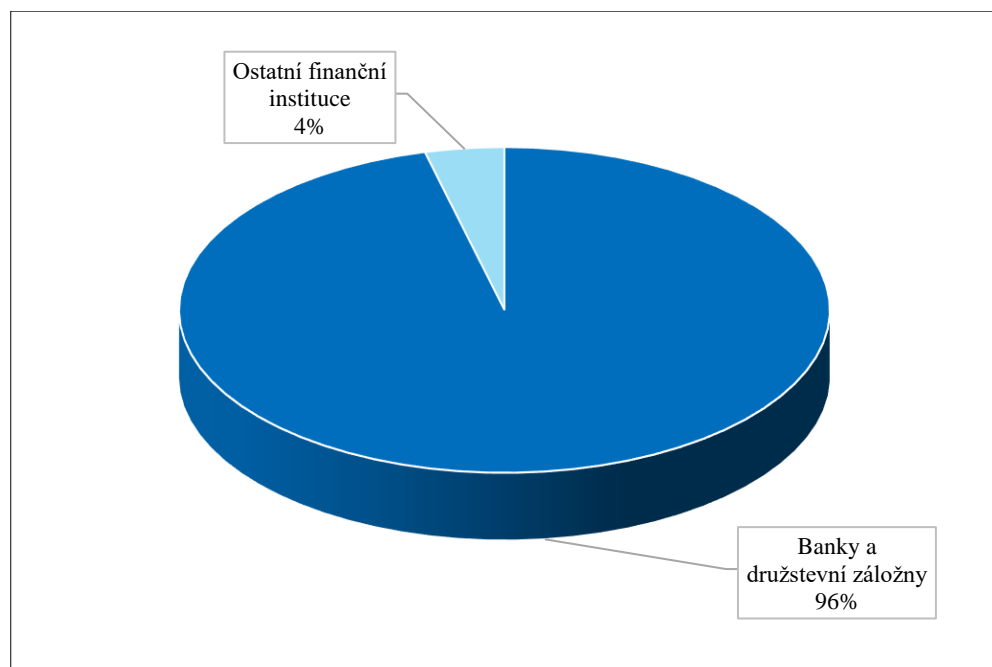
Zdroj: Vlastní výpočet v programu IBM SPSS Statistics 25

Příloha 3: Výpočet MAPE – celková zadluženost domácností v ČR

y_t	t	y'_t	$y_t - y'_t$	$(y_t - y'_t) / y_t$	absolutní hodnota $(y_t - y'_t) / y_t$
522 848,3	1	527651,5	-4803,2	-0,009187	0,009186603
655 436,2	2	707674,1	-52237,9	-0,079699	0,079699443
875 331,6	3	840248,9	35082,7	0,0400793	0,040079325
1 034 498	4	949116,4	85381,7	0,0825344	0,082534419
1 108 504	5	1043184	65320	0,0589263	0,058926265
1 136 161	6	1126923	9238,1	0,008131	0,008130977
1 200 257	7	1202946	-2689,1	-0,00224	0,002240437
1 241 348	8	1272933	-31585,4	-0,025444	0,025444444
1 281 432	9	1338039	-56607	-0,044175	0,044174798
1 315 231	10	1399094	-83863,2	-0,063763	0,063763105
1 391 526	11	1456722	-65196,3	-0,046852	0,046852387
1 491 099	12	1511403	-20304,2	-0,013617	0,013616938
1 597 934	13	1563515	34419,4	0,0215399	0,021539933
1 712 829	14	1613363	99466	0,0580712	0,058071179
součet					0,554260255
MAPE					3,95900182

Zdroj: Vlastní výpočet v programu Excel

Příloha 4: Struktura institucí poskytujících půjčky domácnostem v ČR v roce 2018

Zdroj: Česká národní banka, vlastní zpracování

Příloha 5: Výsledky indexu determinace – zadluženost domácností u bank a družstevních záložen

Equation	R Square
Linear	0,964
Logarithmic	0,940
Inverse	0,721
Quadratic	0,968
Compound	0,896
Growth	0,896
Exponential	0,896

Zdroj: Vlastní výpočet v programu IBM SPSS Statistics 25

Příloha 6: Výpočet MAPE – zadluženost domácností u bank a družstevních záložen

y_t	t	y'_t	$y_t - y'_t$	$(y_t - y'_t) / y_t$	absolutní hodnota $(y_t - y'_t) / y_t$
540 638	1	631947,1	-91 309	-0,168891	0,168890519
726 272	2	729320,1	-3 048	-0,004196	0,004196359
880 221	3	823367,5	56 853	0,06459	0,064589817
983 304	4	914089,4	69 215	0,07039	0,070389923
1 057 079	5	1001486	55 593	0,052592	0,052591508
1 118 066	6	1085556	32 510	0,029077	0,029077169
1 163 319	7	1166302	-2 983	-0,002564	0,002564387
1 206 290	8	1243721	-37 431	-0,03103	0,03102951
1 238 057	9	1317815	-79 758	-0,064422	0,064421741
1 331 869	10	1388584	-56 716	-0,042583	0,042583408
1 428 370	11	1456026	-27 656	-0,019362	0,019361859
1 535 142	12	1520144	14 998	0,00977	0,009769587
1 650 666	13	1580935	69 731	0,042244	0,042244161
součet					0,601709948
MAPE					4,628538062

Zdroj: Vlastní výpočet v programu Excel

Příloha 7: Výsledky indexu determinace – průměrné hrubé roční příjmy na 1 člena domácnosti v ČR

Equation	R Square
Linear	0,951
Logarithmic	0,894
Inverse	0,664
Quadratic	0,951
Compound	0,941
Power	0,931
Growth	0,941
Exponential	0,941

Zdroj: Vlastní výpočet v programu IBM SPSS Statistics 25

Příloha 8: Výpočet MAPE – průměrné hrubé roční příjmy na 1 člena domácnosti v ČR

y_t	t	y'_t	$y_t - y'_t$	$(y_t - y'_t) / y_t$	absolutní hodnota $(y_t - y'_t) / y_t$
131 812	1	138248,7	-6 437	-0,048832	0,048832428
140 823	2	143846,9	-3 024	-0,021473	0,021473055
153 826	3	149443,8	4 382	0,028488	0,028488032
164 105	4	155039,3	9 066	0,0552433	0,055243289
166 087	5	160633,4	5 454	0,0328358	0,032835803
167 429	6	166226,3	1 203	0,0071833	0,007183343
170 872	7	171817,7	-946	-0,005535	0,005534552
172 802	8	177407,9	-4 606	-0,026654	0,026654205
177 430	9	182996,6	-5 567	-0,031373	0,031373499
183 536	10	188584,1	-5 048	-0,027505	0,027504686
192 575	11	194170,1	-1 595	-0,008283	0,008283007
202 102	12	199754,9	2 347	0,0116134	0,011613443
210 109	13	205338,3	4 771	0,0227058	0,022705834
součet					0,327725176
MAPE					2,520962893

Zdroj: Vlastní výpočet v programu Excel

Příloha 9: Výsledky indexu determinace – průměrné roční spotřební výdaje na 1 člena domácnosti

Equation	R Square
Linear	0,883
Logarithmic	0,978
Inverse	0,820
Quadratic	0,954
Compound	0,853
Power	0,979
Growth	0,853
Exponential	0,853

Zdroj: Vlastní výpočet v programu IBM SPSS Statistics 25

Příloha 10: Výpočet MAPE: průměrné roční spotřební výdaje na 1 člena domácnosti

y_t	t	y'_t	$y_t - y'_t$	$(y_t - y'_t) / y_t$	absolutní hodnota $(y_t - y'_t) / y_t$
91 667	1	91192,64	474	0,005175	0,005174818
97 342	2	99831,88	-2 490	-0,025579	0,025578681
104 017	3	105260,1	-1 243	-0,011951	0,011950931
112 256	4	109289,6	2 966	0,026425	0,026425314
115 309	5	112521	2 788	0,024179	0,024178512
116 244	6	115232	1 012	0,008706	0,008705826
117 882	7	117575,1	307	0,002603	0,002603451
118 819	8	119643,2	-824	-0,006937	0,006936601
120 827	9	121497,6	-671	-0,00555	0,005550084
122 049	10	123180,8	-1 132	-0,009273	0,009273325
122 467	11	124723,5	-2 257	-0,018425	0,018425372
125 947	12	126148,7	-202	-0,001601	0,001601467
127 233	13	127474,1	-241	-0,001895	0,001894949
130 368	14	128713,7	1 654	0,012689	0,012689464
součet					0,160988793
MAPE					1,149919949

Zdroj: Vlastní výpočet v programu Excel

10 Seznam příloh

Příloha 1: Struktura zadlužení domácností ČR v roce 2018.....	52
Příloha 2: Výsledky indexu determinace – celková zadluženost domácností v ČR.....	52
Příloha 3: Výpočet MAPE – celková zadluženost domácností v ČR.....	53
Příloha 4: Struktura institucí poskytujících půjčky domácnostem v ČR v roce 2018	53
Příloha 5: Výsledky indexu determinace – zadluženost domácností u bank a družstevních záložen	54
Příloha 6: Výpočet MAPE – zadluženost domácností u bank a družstevních záložen.....	54
Příloha 7: Výsledky indexu determinace – průměrné hrubé roční příjmy na 1 člena domácnosti v ČR.....	55
Příloha 8: Výpočet MAPE – průměrné hrubé roční příjmy na 1 člena domácnosti v ČR...55	
Příloha 9: Výsledky indexu determinace – průměrné roční spotřební výdaje na 1 člena domácnosti	56
Příloha 10: Výpočet MAPE: průměrné roční spotřební výdaje na 1 člena domácnosti	56